

Vestfold
og Telemark
revisjon

Tidlig innsats i barnehage og skole

Forvaltningsrevisjon | Nome kommune

Innhold

.....	1
1. Sammendrag	4
2. Innledning	6
2.1. Kontrollutvalgets bestilling	6
2.2. Problemstilling og revisjonskriterier	6
3. Tidlig innsats	8
4. Oppvekstsektoren i Nome kommune	9
4.1. Organisering	9
4.2. Tidlig innsats og spesialundervisning	11
5. Tiltak for å sikre tidlig innsats	13
5.1. Fakta om tiltak på kommunenivå	13
5.2. Vurdering	21
6. Identifisere og følge opp behov - barnehagene	22
6.1. Fakta om kommunens tiltak	22
6.2. Vurdering	24
7. Overgang fra barnehage til skole	25
7.1. Fakta om samarbeidstiltak ved overgangen mellom barnehage og skole	25
7.2. Vurdering	27
8. Kartlegging av behov for tidlig innsats i skolen	28
8.1. Fakta om kartlegging av behov for tidlig innsats	28
8.2. Vurdering	30
9. Skolenes oppfølging av behov for tidlig innsats	31
9.1. Fakta om tiltak for å følge opp behov for tidlig innsats	31
9.2. Vurdering	32
10. Systematisk tverrfaglig samarbeid	33
10.1. Fakta om kommunens tiltak for å sikre tverrfaglig samarbeid	33
10.2. Vurdering	37
11. Konklusjoner og anbefalinger	38
11.1. Konklusjon	38
11.2. Anbefalinger	39

Litteratur og kildereferanser	40
Vedlegg	41
Vedlegg 1: Kommunedirektørens uttalelse	41
Vedlegg 2: Revisjonskriterier	42
Vedlegg 3: Metode og kvalitetssikring	49

1. Sammendrag

Vestfold og Telemark revisjon har gjennomført en forvaltningsrevisjon av arbeidet med tidlig innsats i Nome kommune. I forvaltningsrevisjonen har vi sett på tidlig innsats i bred forstand, inkludert det viktige arbeidet som gjøres av aktører som PPT og helsetjenesten. Samtidig har forvaltningsrevisjonen i all hovedsak konsentrert seg om det som skjer i barnehagene og skolene – sentrale arenaer for oppvekst og opplæring. I skolen har vi fokusert mest på arbeid med tidlig innsats i småskoletrinnet.

Datainnsamling og rapportskrivning har foregått i perioden mellom oppstartsmøtet den 12.05.2023 og ut september samme år, samt noen oppfølgingsspørsmål og ettersendelse av ekstra dokumentasjon i oktober. Vi har fått tilsendt flere dokumenter av kommunen. Mesteparten er tilsendt fra kommunen sentralt og noe dokumentasjon er oversendt etter dialog med andre virksomheter, som barnehagene og skolene. I tillegg til gjennomgang av denne dokumentasjonen har vi gjennomført intervjuer med administrasjonen og sentrale virksomheter på oppvekstområdet.

Nome kommune har flere etablerte tiltak, både på kommunenivå, i de enkelte barnehager og skoler, i samarbeidet med andre aktører innen oppvekst (barnevern, PPT, helse) som til sammen innebærer en bred tilnærming til tidlig innsats i kommunen.

Det er etablerte tverrfaglig samarbeid mellom relevante aktører, som barnehager, skoler, helsetjeneste, PPT og barnevern. Det er etablerte rutiner for å identifisere og følge opp utfordringer i barnehagene og skolene, og for å samarbeide ved overgang mellom barnehage og skole. Ulike kartleggingsverktøy er i bruk i skolen.

Det finnes noe skriftlig dokumentasjon og noen skriftliggjorte rutiner knyttet til tidlig innsats, for eksempel årshjul for viktige kartleggingsaktiviteter (kartleggingsprøver fra Udir, nasjonale prøver og andre verktøy). Hovedinntrykket er imidlertid at det konkrete arbeidet med tidlig innsats i liten grad er basert på skriftlige kilder, som rutinebeskrivelser eller andre styrende dokumenter.

Det er lite omtale av tidlig innsats i kommunens kvalitetssystem for skolen, til tross for at kommunen har en høy andel barn med spesialpedagogiske tiltak. En høy andel spesialpedagogiske tiltak kan være en indikasjon på at kommunen har noe å hente på å styrke arbeidet med tidlig innsats. Det følger av opplæringsloven og kommunens kvalitetssystem at kommunen skal utarbeide en årlig tilstandsrapport (kvalitetsmeldinger) for skolen. Det følger av opplæringsloven og kommunens kvalitetssystem at kommunen skal utarbeide en årlig tilstandsrapport (kvalitetsmeldinger) for skolen og at disse rapportene skal behandles i kommunestyret. Kommunen har dokumentert at kvalitetsmeldinger utarbeides årlig og at disse følges opp videre. I

forrige valgperiode var oppfølgingen delegert til oppvekstutvalget, men dette er nå endret slik at oppfølgingen av meldingene gjøres av kommunestyret.

Vi finner flere arenaer for samhandling og tverrfaglig arbeid i kommunen, fra faste møtepunkt mellom skoler, barnehager og andre aktører, til ledermøter på oppvekstfeltet. Dette er i noen grad basert på skriftlige rutiner og dokumentert mandat, men ikke i alle tilfeller. Omtale av tverrfaglige arenaer på ledernivå er ikke oppdatert, og rutinene for møter og tverrfaglig arbeid er ikke fullt ut fulgt de senere årene.

Vi anbefaler kommunen å:

- fullføre arbeidet med ny oppvekstplan og oppdatere kvalitetssystemet, slik at mål, tiltak og rutiner for å ivareta arbeidet med tidlig innsats er i tråd med ønsket praksis.
- vurdere om det er behov for å styrke arbeidet med tidlig innsats på kommunenivå.

2. Innledning

2.1. Kontrollutvalgets bestilling

Forvaltningsrevisjonen er bestilt av kontrollutvalget i Nome kommune i sak 33/22 og sak 1/23.

Reglene om forvaltningsrevisjon står i kommuneloven § 23-2 første ledd bokstav c, jf. § 23-3 og § 24-2 og i forskrift om kontrollutvalg og revisjon.

2.2. Problemstilling og revisjonskriterier

Rapporten handler om følgende problemstilling:

I hvilken grad har Nome kommune rutiner og tiltak for å sikre tidlig innsats i barnehage og skole?

Vi har undersøkt kommunens arbeid med tidlig innsats innenfor skole og barnehage, og det tverrfaglige samarbeidet med andre aktører innenfor oppvekstfeltet. Dette gjelder først og fremst samarbeid mellom barnehage/skole og helse, PPT og barnevern. Innenfor skole har vi sett på rutiner og tiltak for tilpasset undervisning og andre aspekter ved tidlig innsats. Vi har også sett på hvordan spesialpedagogisk hjelp i barnehagene og spesialundervisning i skolen henger sammen med arbeidet med tidlig innsats.

Revisjonskriteriene¹ i denne forvaltningsrevisjonen er hentet fra blant annet opplæringsloven, barnehageloven og kommuneloven og flere offentlige dokumenter. Utledningen av kriteriene er nærmere omtalt i vedlegg 2 til rapporten.

2.3. Avgrensning

I denne forvaltningsrevisjonen har vi tatt utgangspunkt i en bred forståelse av tidlig innsats i tråd med hvordan dette beskrives iblant annet stortingsmeldinger og veiledere, men samtidig har fokuset i hovedsak vært rettet mot de yngste barna i opplæringsløpet. Vi har for eksempel ikke sett særskilt på tiltak for tidlig innsats på ungdomstrinnet. Vi har konsentrert oss om de kommunalt drevne skolene.

¹ Det skal alltid etableres revisjonskriterier i forvaltningsrevisjon, jf. forskrift om kontrollutvalg og revisjon § 15. Revisjonskriterier er de regler og normer som gjelder innenfor det området vi skal undersøke. Revisjonskriteriene er grunnlaget for revisors analyser, vurderinger og konklusjoner.

2.4. Metode og kvalitetssikring

Denne forvaltningsrevisjonen er gjennomført av forvaltningsrevisor Lars Pedersen, med Kirsti Torbjørnson som oppdragsansvarlig. Vi har intervjuet ansatte og ledere på ulike nivå og i ulike virksomheter i kommunen. Videre har vi innhentet relevant dokumentasjon på kommunens arbeid og rutiner når det gjelder tidlig innsats. Det står mer om metode og tiltak for kvalitetssikring i vedlegg 3 til rapporten.

2.5. Kommunedirektørens/rådmannens uttalelse

Rapporten er sendt til uttalelse [DATO], jf. forskrift om kontrollutvalg og revisjon § 14. Uttalelsen fra x har ført til x endring i rapporten. Kommunedirektørens uttalelse ligger i vedlegg 1.

3. Tidlig innsats

Tidlig innsats er en strategi som kort sagt går ut på at barnehager og skoler, gjerne i samarbeid med andre relevante aktører, arbeider for å forebygge utfordringer, og at tiltak settes inn umiddelbart når utfordringer avdekkes. Tiltak kan være å tilrettelegge innenfor det ordinære tilbudet og/eller ved å sette inn særskilte tiltak.

Tidlig innsats omfatter barn og elever i alle aldre, og kan referere til tiltak som settes inn når utfordringer avdekkes i barnehage og gjennom hele skoleløpet. I denne forvaltningsrevisjonen har vi rettet oppmerksomheten mot de minste barna og elevene – altså barnehager og de første trinnene i grunnskolen.

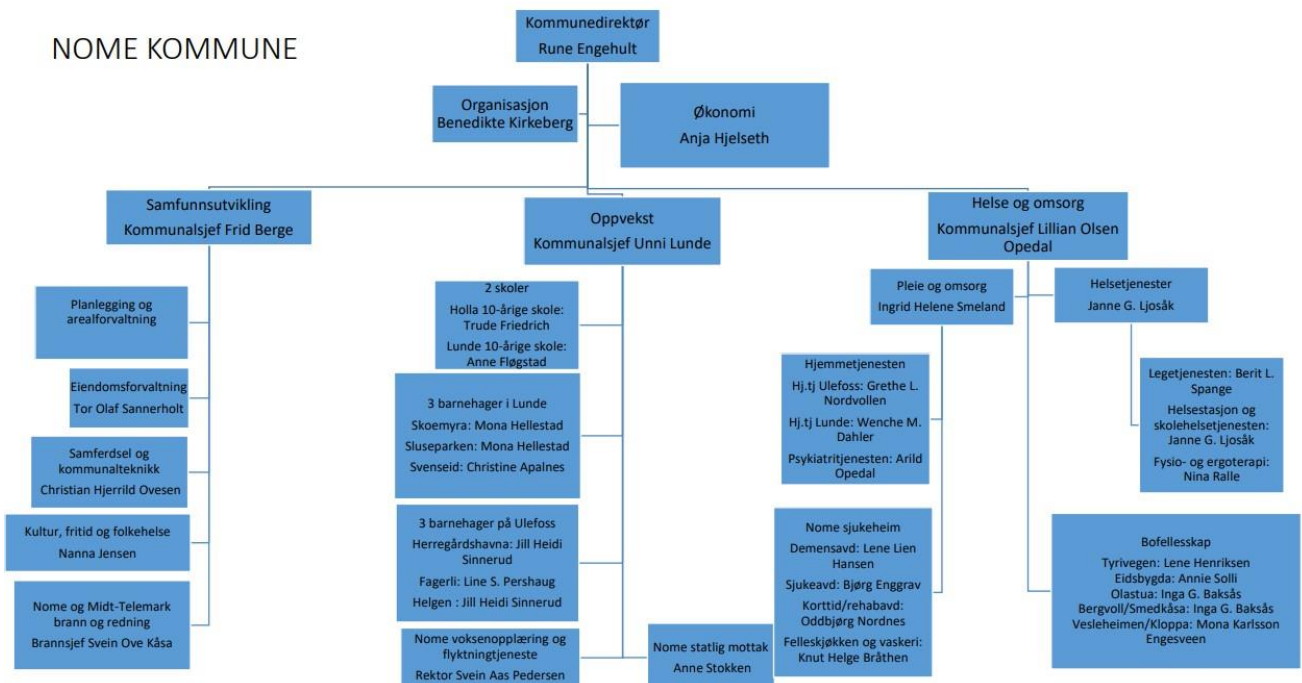
I St.meld. nr. 16 (2006-2007) *... og ingen sto igjen. Tidlig innsats for livslang læring*» (Kunnskapsdepartementet, 2006) introduserte Kunnskapsdepartementet *tidlig innsats* som en strategi for å øke kvaliteten i barnehager og skoler. Bakgrunnen for dette var forskning som viste at det norske utdanningssystemet i for stor grad var preget av en «vente og se»-holdning, altså en feilaktig tro på at problemer som oppstår vil løse seg selv over tid (Hannås, 2014). Den nye strategien om tidlig innsats skulle snu denne praksisen ved at nødvendige tiltak skulle settes inn tidlig i utdanningsløpet og når utfordringer blir oppdaget. Tidlig innsats har nå utviklet seg til å bli et bærende prinsipp, en sentral strategi og et virkemiddel i arbeidet med å sikre barn og unge gode utviklingsmuligheter og opplæringstilbud.

Hva tidlig innsats består i og hva det betyr for barnehager, skoler og andre aktører er beskrevet mer utfyllende i utledningen av revisjonskriterier i vedlegg 2.

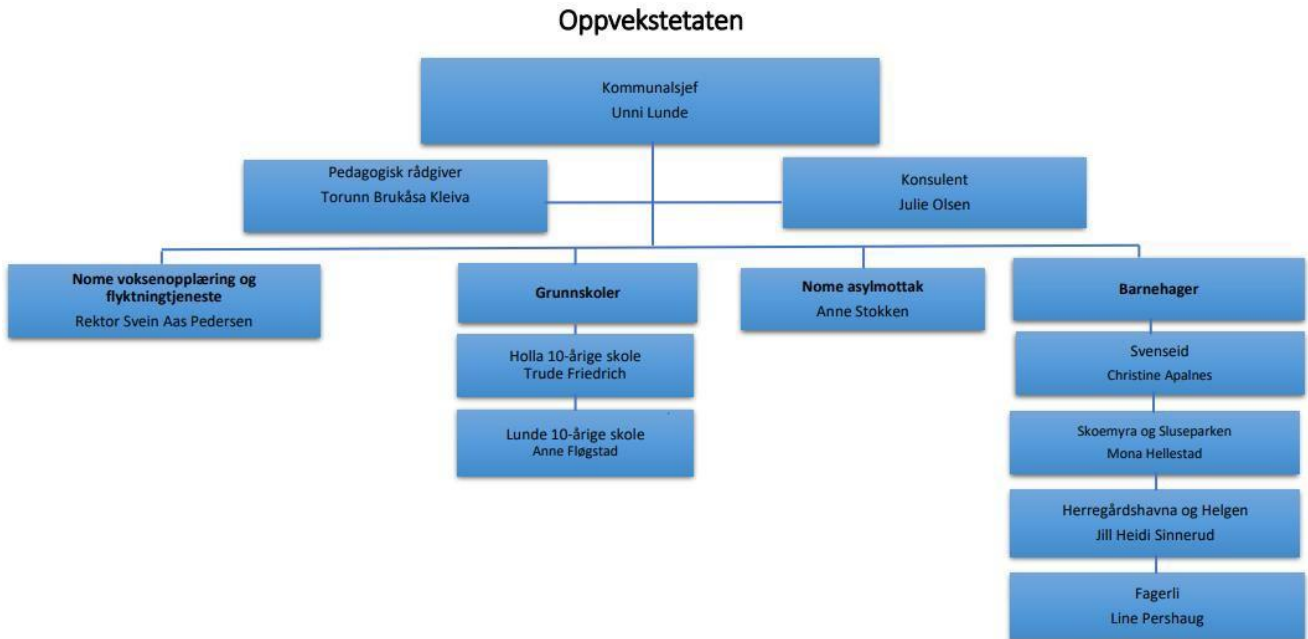
4. Oppvekstsektoren i Nome kommune

4.1. Organisering

Nome kommune er organisert med kommunalsjefer for samfunnsutvikling, oppvekst og helse og omsorg. Under kommunalsjef for oppvekst ligger to skoler, seks barnehager, voksenopplæring og flyktingtjeneste, samt et flyktingmottak.

Under vises organisasjonskartet for oppvekst. Av enhetene under oppvekstetaten er det barnehagene og skolene som danner grunnlaget for denne rapportens gjennomgang av kommunens arbeid med tidlig innsats, sammen med andre kommunale virksomheter som samarbeider med oppvekst.

Barnehager

Nome kommune har seks barnehager: Helgen barnehage, Herregårdshavna barnehage, Fagerli barnehage, Skoemyra barnehage, Sluseparken barnehage og Svenseid barnehage. Flere av barnehagene har felles ledelse/barnehagestyrrer. Skoemyra og Sluseparken ledes av samme styrrer, og det gjør også Herregårdshavna og Helgen.

Herregårdshavna, Fagerli og Helgen barnehager er lokalisert på Ulefoss, mens Skoemyra, Sluseparken og Svenseid er i Lunde.

Skoler

I Nome kommune er det tre skoler. Den ene av disse er en privat Montessoriskole. De to kommunale grunnskolene er begge 10-årige grunnskoler: Holla 10-årige grunnskole og Lunde 10-årige grunnskole.

Andre aktører

Barneverntjenesten og pedagogisk psykologisk tjeneste (PPT) er organisert som vertskommunesamarbeid med Midt-Telemark kommune. Sammen med helsestasjon og skolehelsetjenesten er disse også en viktig del av det brede arbeidet med tidlig innsats, og blir behandlet i denne rapporten.

4.2. Tidlig innsats og spesialundervisning

Et av formålene med prinsippet om tidlig innsats er at det skal bidra til en reduksjon av det totale omfanget av spesialundervisning (Hannås 2014). Vi har derfor undersøkt tilgjengelig statistikk (KOSTRA-statistikk tilgjengelig via SSB) på omfanget av spesialundervisning for Nome kommune, samt tall for sammenlignbare kommuner, fylket og nasjonale tall. Dersom en kommune når målene med arbeidet innenfor tidlig innsats kunne man tenke seg at dette vil gi utslag på denne statistikken i form av en lavere andel elever med spesialundervisning, særlig i senere årskull dersom utfordringer tas tak i på et tidlig tidspunkt og i tilstrekkelig grad.

Tabellen under viser statistikk fra SSB over andelen elever i grunnskolen (både kommunale og private) som får spesialundervisning. Tabellen viser tall for de siste tre årene, men vi har også sjekket statistikken for Nome tilbake til 2015. Det året var det 11 prosent i kommunen som mottok spesialundervisning, hvilket er det samme som i 2022.

Elever som får spesialundervisning. Prosent.

	<u>2020</u>	<u>2021</u>	<u>2022</u>
Nome kommune	10,2	10,0	11,0
KOSTRA gruppe 5 ²	9,7	9,5	9,5
Vestfold og Telemark	8,1	8,1	7,8
Nasjonalt	7,7	7,8	7,8
<u>Nasjonalt eksl. Oslo</u>	<u>7,8</u>	<u>7,9</u>	<u>7,9</u>

Kilde: SSB, statistikkbanken, hentet ut september 2023.

Et generelt trekk ved denne statistikken er at tallene er ganske stabile over de tre årene vi ser på. I Vestfold og Telemark fylke er andelen elever i grunnskolen som får spesialundervisning jevnt over noe høyere enn for hele landet. I KOSTRA-gruppe 5 ser vi at andelen er noe høyere enn det vi finner både nasjonalt og i fylket. Nome kommune har de høyeste tallene i denne oversikten. Nome kommune ligger noe høyere enn snittet for KOSTRA-gruppe 5, og en del høyere enn resten av fylket. I 2022 ligger Nome kommune 3,2 prosentpoeng over både resten av fylket og landsgjennomsnittet (eksl. Oslo), hvilket utgjør en forskjell på 41 prosent.

I neste tabell vises de samme tallene, altså elever i grunnskolen som mottar spesialundervisning. Her vises tall for 2022 fordelt på trinn. På samme måte som med totaloversikten i forrige tabell ser vi også her at Nome ligger høyest, med en høyere andel spesialundervisning enn både resten av

² KOSTRA er del av SSB sin statistikk hvor de deler inn kommunene i sammenlignbare grupper basert på folkemengde og økonomiske rammebetingelser. Nome kommune tilhører KOSTRA-gruppe 5: 2000-9999 innbyggere, høye bundne kostnader og middels frie disponible inntekter. Det er til sammen 33 kommuner i denne gruppen (2023).

KOSTRA-gruppe 5, fylket og landsgjennomsnittet. Forskjellen mellom Nome og de andre gruppene er størst for 1.-4. trinn og 5.-7. trinn, og mindre for 8.-10. trinn.

Elever som fikk spesialundervisning i 2022 fordelt på trinn. Prosent.

	1.-4. trinn	5.-7. trinn	8.-10. trinn
Nome	8,1	14,1	12,0
KOSTRA gruppe 5	6,0	11,5	11,7
Vestfold og Telemark	4,5	9,3	10,4
Nasjonalt	4,9	9,2	10,0
Nasjonalt eksl. Oslo	5,1	9,4	10,0

Kilde: SSB, statistikkbanken, hentet ut september 2023.

Statistikken viser altså at andelen barn som får spesialundervisning i Nome kommune ligger over både det nasjonale nivået, fylket og 33 andre sammenlignbare kommuner (KOSTRA-gruppen).

5. Tiltak for å sikre tidlig innsats

Kravene til internkontroll innebærer at kommunen skal ha tiltak for å sikre at lovpålagte oppgaver blir ivaretatt. Nærmere bestemt skal kommunen beskrive hovedoppgaver, mål og organisering av virksomheten, og ha nødvendige rutiner og prosedyrer.

Vi har utarbeidet følgende revisjonskriterium til dette punktet:

Nome kommune skal ha tiltak for å sikre arbeidet med tidlig innsats på kommunenivå.

I dette kapittelet tar vi også for oss revisjonskriteriet som går på bemanning:

Nome kommune skal ha pedagogisk bemanning i samsvar med gjeldende krav.

5.1. Fakta om tiltak på kommunenivå

Kvalitetssystem - rutiner

Nome kommune har flere prosesser og etablerte rutiner/møtepunkt som skal ivareta det overordnede og mer strategiske arbeidet med tidlig innsats. Disse omtales nedenfor.

Kommunen har et dokument som heter «Kvalitetssystem for grunnskolene i Nome kommune». Dette er et dokument på 5 sider som blant annet beskriver noen overordnede roller og ansvarsdeling (mellom stat, kommunestyre, kommuneadministrasjonen, rektorer, lærere, elever og foresatte), det henvises til lovgrunnlag og inneholder et årshjul for oppvekst og skole. Årshjulet inneholder sentrale aktiviteter som gjennomføring av nasjonale prøver, arbeid med kvalitetsmelding for skolene, gjennomføring av kartleggingsprøver og eksamener. Når det gjelder aktiviteter som berører tidlig innsats, beskriver dokumentet kort at det skal gjennomføres skolebasert vurdering, elevundersøkelsen, nasjonale prøver og kartleggingsprøver. Det slås fast at andre kartlegginger / målinger av læringsutbytte kan gjennomføres etter behov. Utover dette er det et kortfattet dokument som ikke beskriver rutiner eller system for hvordan resultatene fra for eksempel kartleggingsprøver skal følges opp, rammeverk for tiltak og oppfølging mm. Begrepet tidlig innsats er ikke nevnt.

Noen av de vi har snakket med opplever at kommunens rutiner og planer er gamle og utdaterte, og at det er behov for et større arbeid med å oppdatere relevante dokumenter og rutiner innenfor tidlig innsats. Det ble også påpekt at kommunen over tid har hatt en tendens til å påbegynne utviklingsprosjekter som deretter strander (denne kritikken handlet mest om erfaringer noen år tilbake i tid).

En av barnehagene ga også uttrykk for at de generelt opplever en utfordring med at flere av rutinene i kommunen er gamle og har behov for oppdatering. En annen utfordring denne barnehagen opplevde var en tendens til at det startes opp ulike prosjekter og utviklingsarbeid i kommunen som «ikke kommer i mål».

Den ene skolen har erfart at kontinuitet og videreføring av rutiner har blitt skadelidende ved utskifting av nøkkelpersonell tidligere, og at det er en generell mangel på skriftliggjøring og dokumentasjon av rutiner i kommunen.

Den ene barnehagen erfarer at oppvekstledelsen i kommunen har langt mer oppmerksomhet rettet mot skolene enn på barnehagene når det gjelder tidlig innsats, og at arbeidet med tidlig innsats i barnehagene dermed i stor grad blir overlatt til den enkelte styrer. Her blir det også påpekt at man savner en «rød tråd» i kommunens arbeid med tidlig innsats, på tvers av barnehager og skoler, og gjennom hele barnets alder og utvikling.

Begge skolene er systematisk involvert i tverrfaglig samarbeid på tvers av flere tjenester i kommunen, ikke minst via tverrfaglige ledermøter i kommunen. På et mer strategisk nivå er det likevel opp til hver enkelt skole/rektor hvordan det arbeides med tidlig innsats i skolen. Det eksisterer ikke noe felles materiell på kommunenivå som legger strategier og føringer for dette arbeidet, når det gjelder hvordan man rent konkret jobber med observasjon, tiltak og oppfølging. Her bør det nevnes at den ene rektoren ikke nødvendigvis så på dette som noen ulempe, men tvert imot mente det var positivt at skolene styrer dette selv.

Oppvekstsjefen opplyser at kommunen har et pågående arbeid med å oppdatere rutiner og dokumenter, utarbeide rutiner der det mangler, samt sikre at dette er forankret og kjent i organisasjonen. Man har erfart viktigheten av dette ettersom kommunen nylig hadde en utskifting av flere ledere på oppvekstområdet.

Kommunen v/ oppvekstsjef er klar over noen utfordringer når det gjelder felles forståelse og samkjøring i kommunen. Helt konkret erfarer man at de to skolene, Holla og Lunde, har ulike oppfatninger om hvordan de tverrfaglige møtene de deltar i bør fungere. Dette får vi også bekreftet i våre intervjuer, hvor særlig den ene skolen virker å ha en annen oppfatning av hvordan slike arenaer bør benyttes.

Rutiner for dokumentasjon og rapportering

Kvalitetsmelding/tilstandsrapport for grunnskolen

Kommunen utarbeider kvalitetsmeldinger/tilstandsrapporter for Nomeskolen. Vi har undersøkt skoleårene 2018-19, 2019-20, 2020-21 og 2021-22. Kvalitetsmeldingen for skoleåret 2022-23 har vi fått opplyst at er under arbeid. I forrige valgperioden (før lokalvalget 2023) var politisk behandling og drøfting av kvalitetsmeldingene delegert til oppvekstutvalget i kommunen. Unntaksvis ble enkelte kvalitetsmeldinger behandlet i kommunestyret. I inneværende valgperiode er det vedtatt at kvalitetsmeldingene skal behandles i kommunestyret, slik opplæringslovens § 13-3e legger opp til.

Lederteam for barn og unge

I kommunens lederteam for barn og unge, LBU, deltar etatssjef for oppvekst, etatssjef for helse og omsorg, samfunnsutviklingsetaten, leder for helsetjenesten, avdelingsleder for kultur, fritid og folkehelse, barnevernsleder og leder for PPT. Andre aktører kan innkalles ved behov. LBU er en viktig del av kommunens tverrfaglige arbeid med tidlig innsats, men er samtidig først og fremst en del av kommunens overordnede styring på området.

Formålet med LBU, i henhold til prosedyrebeskrivelsen for LBU³, er å ha oversikt over kommunens samlede tilbud og tiltak, sikre at utsatte barn og unge får nødvendig og rett hjelp til rett tid, evaluere samarbeidet mellom ulike tjenester, samt ha oversikt over klager på tjenestene og bruke disse til forbedring av tjenestene. Utover dette overordnede formålet har LBU ifølge prosedyrebeskrivelsen følgende mandat:

- Ansvar for at tverretatlig/tverrfaglig samarbeid er forankret på systemnivå.
- Medvirke til at det utarbeides skriftlige rutiner for samarbeid, med faste møtetidspunkt, samt klar og kjent oppgavefordeling. Samarbeidet skal evalueres og videreutvikles.
- Utvikle samarbeidskultur og samarbeidskompetanse hos de ansatte, slik at ulike tjenester arbeider mot felles mål med bakgrunn i felles verdigrunnlag.
- Sørge for at tjenesten og utøverne har tilstrekkelig kunnskap om hverandres oppgaver, rammer og tjenestetilbud, slik at det ved behov samarbeides om å fange opp og utrede utsatte barn.
- Være pådriver til at de kommunale tjenestene i tilstrekkelig grad bruker, og informerer, hverandre, og samarbeider når det er behov for det.
- Evaluere og videreutvikle kommunens samlede tilbud og tiltak, rettet mot målgruppen.
- Sikre brukermedvirkning, og være pådrivere til at tilbakemeldinger fra brukere anvendes til forbedring av tjenestene.

³ Lederteam barn og unge – prosedyre (rutinebeskrivelse for LBU oversendt fra kommunen).

LBU skal møtes fire ganger i året. Ifølge rutinen er det SLT koordinatore som skal innkalle og organisere møtene. Dette ble endret fra 01.01.23 da dette nå ivaretas av oppvekstsjef. SLT koordinatore har som ansvar å følge opp flere av de tverrfaglige innsatsene, men i intervjuet fremkommer det at rollen er uklar og at man ikke opplever å ha mandat og myndighet til å ivareta slike oppdrag.

Kommunen opplyser at LBU har «ligget nede» og at dette har sammenheng både med flere utskiftninger av nøkkelpersonell i kommunen, samt koronapandemien. LBU ble imidlertid «revitalisert» vinteren 2022/2023. Vi har fått dokumentert gjennomførte LBU-møter i nyere tid i form av referater.

I 2022/2023 er det ikke gjennomført noen tiltak for økt brukermedvirkning fra LBU sin side. Ut fra den informasjonen vi har fått i intervju med kommunen er det usikkert hvor lenge det er siden LBU har jobbet aktivt med brukermedvirkning.

Ifølge rutinebeskrivelsen skal LBU rapportere til kommunedirektørens ledergruppe. Vi har fått opplyst at LBU kan løfte beslutninger til ledergruppen ved behov, men det eksisterer ingen formell rapporteringslinje fra LBU til ledergruppen.

I rutinebeskrivelsen for LBU står det videre at rutinene skal evalueres årlig. De siste evalueringene som kommunen har dokumentasjon på stammer fra årene 2012-2015. Vi har ikke sett at slike årlige evalueringer av rutinene har funnet sted etter det.

Ifølge oppvekstsjefen skal LBU både fungere som en pådriver innenfor arbeidet med tidlig innsats, og godkjenne planer og rutiner som andre grupper utarbeider. LBU kan enten avgjøre saker selv, eller ved behov ta dem videre til kommunedirektørens ledergruppe.

Oppvekstledermøter

Kommunen har også månedlige oppvekstledermøter. Her møtes oppvekstsjef, styrere, rektorer og evt. andre ledere for relevante tjenester innen oppvekst. Disse møtene er ikke omtalt i den dokumenterte organisasjonsstrukturen til kommunen, men er en etablert rutine i praksis. Møtene har ikke noe skriftlig mandat. En av skolene har også en noe negativ erfaring med de tverrfaglige ledermøtene, fordi disse etter skoleledelsens syn ikke er konkrete nok for det arbeidet som gjøres i skolen, og fordi møtene ikke evalueres og følges opp i tilstrekkelig grad. Kommunen opplyser at disse møtene skal evalueres i 2024.

Andre møtepunkt

Det har vært en bevisst strategi fra kommunens side å ha en tverrfaglig samarbeidsmodell med flere etablerte grupper/møter/arenaer som har til hensikt å bidra til best mulig tverrfaglig

samarbeid på området tidlig innsats. Flere konkrete eksempler på slike grupper og arenaer er nevnt i kapittelet om systematisk tverrfaglig samarbeid.

Lærertetthet

Nome kommune rapporterer lærertetthet i sine årlige kvalitetsmeldinger om grunnskolen. I kvalitetsmeldingen for Nomeskolen for skoleåret 2021-22 skriver kommunen følgende:

Lærertetthet

Klassestørrelse og lærertetthet er begreper som ofte brukes om hverandre når man diskuterer norsk skole. Det kan være forvirrende – for begrepene betyr to forskjellige ting.

Klassestørrelse er antallet elever en lærer er ansvarlig for i løpet av en vanlig skoletime – enkelt sagt hvordan klassene er organisert på skolen.

Lærertetthet handler om hvor mange elever det er per lærer på en gitt skole - totale elevtimer sett opp mot totale lærertimer til ordinær undervisning.

I følge opplæringsloven skal det være økt lærertetthet på 1. til 4. trinn, der tidlig innsats vektlegges.

Fra og med skoleåret 2019-20 ble lærernormen for lærertetthet i ordinær undervisning (gruppestørrelse 2) innført på skolenivå. Dette er å betrakte som en minstenorm.

Gruppestørrelse 2 er en indikator som viser antall elever per lærer i ordinær undervisning, hvor ressurser til spesialundervisning og undervisning i særskilt norsk ikke regnes med.

Kommunen understreker her at normen for lærertetthet er et minstekrav. Videre rapporterer kommunen tall for skoleårene 2021-2022, 2020-21 og 2019-20. Dette er vist i tabellene under.

Nome kommune (EIER) | Lærertetthet i ordinær undervisning 1.-4. trinn | Egne tall

Nome kommune (EIER) | Lærertetthet i ordinær undervisning 5.-7. trinn | Egne tall**Nome kommune (EIER) | Lærertetthet i ordinær undervisning 8.-10. trinn | Egne tall**

Normkravet er en lærertetthet på 15 elever per lærer for småskoletrinnet og 20 elever per lærer for mellomtrinnet og ungdomstrinnet⁴.

Utdanningsdirektoratet har publisert hvordan normkravet oppfylles i norske skoler⁵ i 2022-23. Her kommer det frem at 87 prosent av de offentlige skolene i Norge oppfyller lærernormen i 2022-23. Det kommer også frem her at lærertettheten er høyere på mellom- og ungdomstrinnet enn på småskoletrinnet på småskoletrinnet (som tilsvarer den trenden vi ser i tallene for Nome kommune). Videre viser statistikken til utdanningsdirektoratet at det er de minste kommunene

⁴ Å si at det er antall elever per lærer er noe forenklet. Normen for lærertetthet er beregnet ut ifra antall elevtimer minus timetall for spesialundervisning og særskilt norsk. Tallet blir delt på antall ordinære undervisningstimer (inkludert samisk). For mer informasjon om beregningen, se <https://gsi.udir.no/registrering/kalkulatorer/gruppestorrelse2/>

⁵ <https://www.udir.no/tall-og-forskning/statistikk/statistikk-grunnskole/analyser/fakta-om-grunnskolen/status-for-larernormen/>

som i størst grad oppfyller normkravet. Kommuner med under 5000 innbyggere har klart høyere normopplnåelse enn større kommuner.

Andel skoler som oppfyller normen på 1.-4. trinn etter kommunestørrelse (offentlige skoler)

	2020-21	2021-22	2022-23
Små (under 5 000 innbyggere)	98,0%	98,0%	97,0%
Mellomstore (5 000-19 999 innbyggere)	83,0%	91,0%	92,0%
Store (20 000 innbyggere eller mer)	77,0%	86,0%	89,0%

Kilde: Utdanningsdirektoratet.

Nome kommune har om lag 6600 innbyggere⁶ og er dermed i mellomkategorien til Utdanningsdirektoratets statistikk. I denne kategorien oppfyller 83 prosent av skolene på småskoletrinnet lærernormen.

Vi har også sammenlignet lærertettheten i Nome med tall på nasjonalt nivå og fylkesnivå. For skoleåret 2019-20 ser vi på Telemark fylke, mens det fra skoleåret 2020-21 brukes tall for Vestfold og Telemark fylke.

		Hele landet	Telemark	Vestfold og Telemark	Nome
1.-4. trinn	2019-20	14,02	13,72	-	15,30
	2020-21	13,83	-	14,50	15,20
	2021-22	13,59	-	14,20	13,50
5.-7. trinn	2019-20	16,63	16,52	-	16,40
	2020-21	16,64	-	17,38	16,30
	2021-22	16,37	-	17,22	14,50
8.-10. trinn	2019-20	17,99	17,73	-	16,10
	2020-21	17,82	-	18,59	17,10
	2021-22	17,73	-	18,26	14,30

Kilde: Utdanningsdirektoratet⁷

⁶ <https://www.ssb.no/kommunefakta/nome>

⁷ Statistikk fra utdanningsdirektoratet publisert på <https://www.udir.no/tall-og-forskning/statistikk/statistikk-grunnskole/tall-for-larertetthet-i-grunnskolen/>

Som tabellen over viser er det høyere lærertetthet på nasjonalt nivå og fylkesnivå enn i Nome for 1. til 4. trinn i skoleårene 2019-20 og 2020-21. Ellers viser tallene at Nome kommune jevnt over har en høyere lærertetthet enn det vi finner både nasjonalt og på fylkesnivå for disse skoleårene.

5.2. Vurdering

Nome kommune har flere tiltak på overordnet nivå som til sammen kan sies å utgjøre et overordnet arbeid med tidlig innsats. Det er flere felles arenaer hvor de ulike aktørene på feltet møtes regelmessig for å samhandle på ledernivå, og den pedagogiske bemanningen i skolen har vært i samsvar med lærernormen de siste årene.

Kommunen har ingen skriftlig og overordnet strategi eller målsetninger på kommunenivå når det gjelder arbeidet med tidlig innsats. Det er noen svakheter rundt oppfølging, dokumentasjon og oppdatering av kommunens rutiner. Vi ser at møtefrekvensen i LBU har vært varierende de siste årene. Det virker som om dette er mer stabilt og systematisk nå i 2023, men gitt historikken er det en risiko på dette området fremover.

I kvalitetsmeldingen rapporterer kommunen på lærertetthet. Vi ser at lærernormen er oppfylt i perioden for mellom- og ungdomstrinnet. For småskoletrinnet oppfylles normen i skoleåret 2021-22, mens det skjerpede kravet på 15 elever per lærer som gjelder fra august 2019, ikke oppfylles i skoleårene 2020-21 og 2019-20. Det er derimot oppfylt i de seneste tallene for 2021-22. Med tanke på både det generelle pedagogiske tilbudet og ikke minst ressurser til å prioritere tidlig innsats er det viktig å følge dette videre. Det er positivt at kommunen har endret oppfølgingen av kvalitetsrapportene slik at disse nå skal drøftes i kommunestyret fremover.

6. Identifisere og følge opp behov - barnehagene

Tidlig innsats innebærer både at tiltak skal settes inn så tidlig som mulig når man identifiserer en utfordring, men også at tiltak skal komme så tidlig som mulig i et barns utvikling. Derfor er det viktig med oppmerksomhet på tidlig innsats i barnehagene i tillegg til i skolen. Vi har følgende revisjonskriterium på dette punktet:

Nome kommune skal ha tiltak for å sikre at man identifiserer og følger opp behov for tidlig innsats i barnehagene.

6.1. Fakta om kommunens tiltak

Identifisering av behov for tidlig innsats

Nome kommune har en handlingsveileder for ansatte i kommunens barnehager⁸. Denne veilederen har som formål å øke det handlingskompetansen hos de ansatte i barnehagene og skolene. Tverrfaglig samarbeid står her sentralt, og fokus er på omsorgssvikt eller andre problemer i familien og hvordan dette kan medføre og identifiseres via ulike atferdsvansker, sosiale vansker, mistriivsel og konsentrasjonsproblemer hos barnet.

Utover dette er det ikke utarbeidet skriftlige rutiner for observasjoner eller annen systematisk identifisering av behov for tiltak, eller for utforming og oppfølging/evaluering av tiltak, på kommunenivå.

To av barnehagene hvor vi intervjuet styreren har skriftlige rutiner for observasjon. Vi får opplyst at disse rutinenes følges i praksis og er en etablert arbeidsform. Her er det imidlertid ikke skriftlige rutiner for hvordan man arbeider med tiltak.

Samtidig fremstår det i intervjuer med ledere og ansatte som det er etablert praksis for både observasjon og igangsetting av tiltak i barnehagene i kommunen. Det kommer frem i intervjuene at det å fange opp og kartlegge behov inngår i den pedagogiske hverdagen til de ansatte, og jevnlig diskuteres blant personalet.

I den ene barnehagen har de jevnlig personalmøter som blant annet brukes til å diskutere barn som kan ha behov for ekstra innsats eller oppfølging. Pedagogisk leder følger opp slike saker med styrer, og personalet har en etablert rutine på å avholde tidlige samtaler med de foresatte.

⁸ Handlingsveileder for ansatte i Nome kommunes barnehager/skoler: Barn som bekymrer.

Pedagogisk leder gjennomfører også barnesamtaler. Det kan være samtaler med enkeltbarn eller med grupper av barn, og som er egnet til å fange opp ting som kan være utfordrende for barna.

I ett av intervjuene fremkom det at man benytter kartleggingsverktøy for systematisk observasjon som Tras, «alle skal med» og «begrepsforståelse».

Styreren for to andre barnehager beskrev en lignende modell hvor observasjoner gjort av personalet, eventuelt vurderinger og oppfølging av pågående tiltak, tas opp og diskuteres på ukentlig avdelingsmøter. I tillegg er slike saker oppe på avdelingsledermøtene, hvor også styrer deltar. Det fremkom at dette var et tema man jevnlig har oppe og følger opp både i daglig drift og i formelle arenaer som avdelingsmøter og ledermøter.

Ansatte og ledere i barnehagene opplever at dette fungerer godt. I den ene barnehagen ble det poengtert at man mener å ha «kommet et hakk videre sammenlignet med før», i den forstand at man er flinkere til å gjøre observasjoner slik at tiltakene treffer bedre. Selv om det generelle inntrykket er en opplevelse av at «dette fungerer i praksis», kommer det frem at disse rutinene og etablerte praksisene i stor grad er noe som «sitter i veggene» heller enn å være basert på skriftlige rutiner.

Oppfølging av behov for tidlig innsats

Begge barnehagene vi har besøkt opplyser at de setter i gang tiltak basert på observasjonene. Barnehagen jobber med det som omtales som *oppretholdende faktorer*, altså faktorer som på ulikt vis kan bidra til, eller opprettholde, de vanskelighetene som et barn opplever. I de fleste tilfeller setter da barnehagen inn tiltak på gruppenivå og innenfor det allmennpedagogiske arbeidet. Selv om slike tiltak kan ha oppstått med utgangspunkt i en kartlagt utfordring hos et enkeltbarn, kan denne typen tiltak også komme flere av barna til gode. Slik kan arbeid med tidlig innsats også fungere forebyggende for større grupper. Videre beskrives det en generelt lav terskel for å informere og involvere de foresatte på et tidlig tidspunkt. Om en sak er mer utfordrende, vil den typisk bli tatt opp i kommunens tverrfaglige møter, og/eller meldt videre til PPT. Barnehagen beskriver her en prosess hvor man forsøker å unngå å at det opprettes en formell sak hvis mer tidlige og uformelle tiltak er mulig. Som et eksempel nevnes at foresatte kan få veiledning fra PPT, og at dette i samarbeid med tiltak i barnehagen kan løse en utfordring før det blir en sak som må meldes til PPT.

I den andre barnehagen vi besøkte ble arbeidet med tidlig innsats beskrevet som et «pågående arbeid», i den forstand at det jobbes med dette hele tiden, og at det til enhver tid vil være noen barn som er omfattet av ulike former for tiltak. Det ble fortalt om omfattende observasjonsarbeid og at det utarbeides tiltaksplaner både for enkeltbarn og grupper av barn. Også i denne

barnehagen ble det beskrevet hvordan barnehagen er opptatt av tiltak på gruppenivå, ikke kun på individnivå. At det pågår ulike former for tiltak er vanlig, men mange av tiltakene er korte og midlertidige. Også i denne barnehagen var det en rutine på å involvere foreldrene tidlig. For eksempel vil foreldre bli involvert lenge før en sak eventuelt tas videre til kommunens tverrfaglige møter.

Selv om barnehagene har rutiner og praksis på identifisering, kartlegging og oppfølging av tiltak innenfor tidlig innsats, uttrykkes det en viss utfordring knyttet til ressursituasjonen. Gjennom intervjuene får vi høre at en del ansatte opplever ressursituasjonen som krevende. Vi får beskrivelser som at «tiden er knapp» og at det på grunn av ressursituasjonen er «lite handlingsrom». Det å sette av tid til systematisk kartlegging og oppfølging av tiltak kan til tider gå på bekostning av den vanlige driften. Det samme gjelder foreldresamtaler og veiledning. Dette blir særlig sårbart i perioder med høyt sykefravær, og det pekes helt konkret på at bemanningssituasjonen i kombinasjon med sykefravær i perioder påvirker muligheten til å gjennomføre arbeid knyttet til tidlig innsats, som observasjoner/kartlegging og oppfølging av tiltak, i tillegg til det vanlige arbeidet som ellers må gjøres.

6.2. Vurdering

Vi mener at det barnehagene har etablert praksis for å identifisere og følge opp behov for tidlig innsats i barnehagene, men at dette ikke fullt ut er skriftliggjort. I to av barnehagene finnes det skriftlige rutiner for observasjon. I de andre barnehagene finnes ikke slik dokumentasjon, og man støtter seg på etablert praksis.

Det er en risiko for at manglende skriftliggjøring utgjør en svakhet for arbeidet med tidlig innsats, for eksempel ved mangelfull dokumentasjon knyttet til det enkelte barn, ved skifte av personell eller mangel på pedagogisk kompetanse.

7. Overgang fra barnehage til skole

Både barnehageloven § 2a og opplæringsloven § 13-5 slår fast at barnehagen og skolen har en plikt til å samarbeide rundt overgangen fra barnehage til skole. Vi har følgende revisjonskriterium på dette punktet:

Nome kommune skal ha tiltak for å sikre at barnehagene og skolene samarbeider om tidlig innsats ved overgangen mellom barnehage og skole.

7.1. Fakta om samarbeidstiltak ved overgangen mellom barnehage og skole

Vi har ikke sett noe skriftlig dokumentasjon av rutiner for samarbeid rundt overgangen mellom barnehage og skole fra kommunens side. Både barnehagene og skolene opplyser imidlertid at det er etablert faste rutiner for dette samarbeidet, slik at de utveksler informasjon og samarbeider om barns behov for tidlig innsats rundt overgangen.

Selv om det ikke er utarbeidet skriftlige rutiner spesifikt for overgangen mellom barnehage og skole, har kommunen et dokument som beskriver annet tverrfaglig samarbeid og koordinering når det gjelder barn i barnehagen. I dokumentet samarbeid mellom barnehagene og helsestasjonen beskrives samarbeid mellom barnehage og helsestasjon både på individnivå og systemnivå. Her beskrives det rutiner for overgangsmøter i forbindelse med oppstart i barnehagen, samt hvordan tverrfaglige møter i kommunen også brukes for å følge opp barn i barneskolealder.

Barnehagene beskrev overgangsmøter med skolen hvor det gis informasjon om hvordan barnehagen har jobbet med ulike utfordringer knyttet til enkelte barn. Barnehagen deler sine erfaringer og gir råd til skolen. Foresatte kan involveres i denne erfaringsutvekslingen dersom de selv ønsker det, men som regel er møtene kun mellom barnehagen og skolen.

Barnehagene opplyser at de har en besøksdag på skolen i forkant av skolestart (felles for alle barna). Erfaringen er at dette fungerer godt og er et nyttig forebyggende tiltak.

Barnehagene beskriver et mer omfattende opplegg for barn som har vedtak om spesialpedagogisk hjelp. Da settes det av mer tid til samhandling mellom barnehagen og skolen. Det avholdes flere møter, og det er også flere aktører involvert. I de fleste tilfeller vil for eksempel PPT delta på slike møter. Det kan også gjøres andre tiltak, for eksempel at ansatte fra skolen hospiterer i barnehagen i forkant av skolestart.

Barnehagene gir uttrykk for et positivt og godt samarbeid med skolen i forbindelse med overgang og tidlig innsats. På systemnivå uttrykte én av barnehagene en bekymring knyttet til barnas

overgang. Denne barnehagen har en relativt høy andel barn fra kommunens flyktningmottak. I hovedsak begynner disse barna på en annen skole i kommunen enn resten av barna i denne barnehagen, på grunn av mottakets plassering og skolegrenser. For barna fra mottaket representerer dermed overgangen til skole et ekstra stort «brudd». Barnehagen mener at det er

uheldig når det gjelder forebygging og tidlig innsats, særlig fordi dette kan være barn som allerede har opplevd flere store brudd i livet.

7.2. Vurdering

Vi mener at det er etablerte rutiner i forbindelse med overgangen mellom barnehage og skole. Barnehagene og skolene samarbeider og utveksler informasjon, både på et generelt nivå og særskilt for de barna/elevne der ekstra oppfølging og tidlig innsats er nødvendig. Arbeidet er ikke basert på skriftlige rutiner eller andre dokumenter. Mangelen på skriftlighet kan utgjøre en mulig svakhet, for eksempel en økt risiko for mangelfull dokumentasjon knyttet til hvert barn, eller at rutinene ikke følges like systematisk dersom nøkkelpersonell forsvinner.

8. Kartlegging av behov for tidlig innsats i skolen

For å kunne sette inn tiltak på et tidlig tidspunkt er det avgjørende at utfordringer avdekkes og kartlegges på et så tidlig tidspunkt som mulig. I noen tilfeller vil skolen være klar over utfordringer fra barnehagealder, mens det i mange tilfeller vil være slik at utfordringer oppstår, og må kartlegges, i skolen. Vi har følgende revisjonskriterium på dette området:

Nome kommune skal ha tiltak for å sikre at skolene kan kartlegge behov for tidlig innsats på et tidligst mulig tidspunkt.

8.1. Fakta om kartlegging av behov for tidlig innsats

Felles rutine ved elevfravær i grunnskolene i kommunen

Nome kommune har en felles rutine for grunnskolene for melding og oppfølging av fravær. Ifølge rutinen er målet at barn og unge får nødvendig og rett hjelp til rett tid på en samordnet måte, og at flere skal gjennomføre videregående opplæring. Målgruppen for rutinen er elever i grunnskolen. PPT, skolehelsetjenesten, allmennhelsetjenesten/fastlegene, barneverntjenesten og psykisk helsevern for barn og unge (poliklinikker, BUP) er deltakere i dette arbeidet.

Rutinen lister opp hvilke typer fravær som skal anses som alvorlig (ugyldig fravær i enkelttimer, høyt gyldig fravær, ofte komme for sent på skolen, mm.) og slår fast at det er kontaktlærers ansvar at det settes inn tiltak ved slikt fravær. Videre beskriver rutinen hvordan man skal melde, dokumentere og følge opp henholdsvis (normalt) fravær og bekymringsfullt fravær. Ved bekymring rundt en elev sitt fravær skal de foresatte innkalles til et tverrfaglig møte. I dette møtet skal det avklares hvem som skal være involvert videre (inkludert om andre instanser eventuelt skal kobles på), det skal settes opp felles mål og en plan for gjennomførbare tiltak, og det skal avtales videre oppfølgingsmøter.

Nome kommune har en egen mal/guide for kartleggingssamtaler ved bekymringsfullt fravær. Den omhandler en kartlegging av situasjonen og kartleggingsspørsmål til henholdsvis samtale med eleven og samtale med foresatte. Malen inneholder også en trappetrinnsmodell for oppfølging av alvorlig fravær.

I tillegg til denne generelle rutinen for kartlegging og oppfølging av fravær og alvorlig fravær har Nome kommune en egen rutine for faget kroppsøving. Her er det noen unike definisjoner av hva slags fravær som skal følges opp, f.eks. gjentakende smerteproblematikk, småskader og slitenhet som er til hinder for deltakelse. For fravær i kroppsøving er det skolehelsetjenesten som

gjennomfører en kartleggingsamtale med de foresatte og følger opp saken videre (i samarbeid med lærer).

Nome kommune har en handlingsveileder for ansatte i kommunens skoler⁹. Denne veilederen har som formål å øke det handlingskompetansen hos de ansatte i både barnehagene og skolene. Tverrfaglig samarbeid står her sentralt, og fokus er på omsorgssvikt eller andre problemer i familien og hvordan dette kan medføre og identifiseres via ulike atferdsvansker, sosiale vansker, mistriivsel og konsentrasjonsproblemer hos barnet.

Utover dette har vi ikke sett eksempler på overordnede dokumenter på kommunenivå når det gjelder rutiner for observasjon og kartlegging knyttet til tidlig innsats. Internt på skolene finnes det noen overordnede rutiner på bruk av kartleggingsverktøy i form av årshjul. For eksempel har Holla skole inkludert sine egne kartleggingsverktøy i årshjulet sitt sammen med nasjonale prøver og andre felles tester/kartlegginger.

Lunde skole – observasjoner og kartlegging

Observasjoner gjort av det pedagogiske personalet er det viktigste verktøyet for å identifisere eventuelle utfordringer som kan trenge tidlige tiltak. På Lunde skole har hvert klassetrinn et tilknyttet team bestående av to lærere og en fagarbeider. Det er disse som først snakker sammen, deler informasjon og avtaler eventuell videre observasjon, dersom de gjennom erfaring og observasjoner legger merke til at en elev kan ha ekstra behov. Det pedagogiske personalet oppgir at sosiale utfordringer gjerne identifiseres og kartlegges på et tidligere tidspunkt enn faglige utfordringer, rett og slett fordi sosiale utfordringer synes mer tydelig på et tidlig tidspunkt.

Teamet på klassetrinnet har møter der de tar opp og diskuterer observasjoner som kan lede til tidlig innsats-tiltak. I tillegg avholdes det ukentlige møter mellom inspektøren og lærerne på skolen. Her er også rutinen at personalet løfter og diskuterer saker knyttet til tidlig innsats. Dette gjelder både faglige og sosiale utfordringer.

I tillegg til observasjoner oppgir Lunde at de bruker resultatene fra kartleggingsprøver¹⁰ som et verktøy for å identifisere elever som har behov for ekstra støtte. Dette er i tråd med anbefalingene fra Utdanningsdirektoratet, som skriver at kartleggingsprøvene, sammen med annen informasjon om elevenes læring, skal danne et grunnlag for å tilpasse undervisningen¹¹.

⁹ Handlingsveileder for ansatte i Nome kommunes barnehager/skoler: Barn som bekymrer.

¹⁰ Utdanningsdirektoratet sine kartleggingsprøver: <https://www.udir.no/eksamen-og-prover/prover/hva-er-kartleggingsprover/>

¹¹ <https://www.udir.no/eksamen-og-prover/prover/kartlegging-gs/#a135996>

Resultatene fra kartleggingsprøvene kan ifølge skolen medføre midlertidige tiltak innenfor den normale undervisningen, for eksempel ekstra oppmerksomhet til enkelte elever innenfor visse fag, eller ulike former for tilpasset undervisning. Lunde skole gjennomfører de obligatoriske kartleggingsprøvene for 3. trinn. De frivillige kartleggingsprøvene som Utdanningsdirektoratet tilbyr for 1. trinn er valgt bort, da skolens erfaring var at disse prøvene ikke ga tilstrekkelig nytte når det gjelder kartlegging og tidlig innsats for de minste elevene. Kommunen har ikke noen overordnet strategi eller retningslinjer når det gjelder bruk av frivillige kartleggingsprøver, og hva som eventuelt erstatter disse prøvene om de ikke benyttes. Dette besluttes av den enkelte skole.

Holla skole – observasjoner og kartlegging

Også ved Holla skole er observasjoner gjort av det pedagogiske personalet i de vanlige undervisningssituasjonene et viktig verktøy for å identifisere utfordringer på et tidlig tidspunkt.

Holla bruker heller ikke den frivillige kartleggingsprøven fra Utdanningsdirektoratet for de minste elevene, da de opplevde den krevende å gjennomføre og lite nyttig i det pedagogiske arbeidet. Den obligatoriske kartleggingsprøven blir gjennomført, men resultatene brukes ikke til kartlegging av behov for tidlig innsats. Som et alternativ har Holla tatt i bruk ulike tester og verktøy på eget initiativ¹². Skolen mener at disse er mer nyttige, både som pedagogiske virkemidler i undervisningen og for at lærerne skal få en forståelse av elevenes faglige nivå og utvikling.

8.2. Vurdering

Vi mener at kommunen i praksis har tiltak som er egnet til å sikre at man kartlegger behov for tidlig innsats. Det fremstår som det jobbes på en systematisk måte med dette i skolene ved at kartleggingsverktøy brukes og det er fora/møter for å drøfte observasjoner og mulige tiltak. Det fremstår likevel som en svakhet at arbeidet først og fremst er basert på etablert praksis i stedet for skriftliggjorte rutiner, med unntak av at f.eks. bruk av sentrale kartleggingsverktøy inngår i et årshjul. Manglende skriftlighet innebærer en risiko for at arbeidet knyttet til enkeltelever ikke dokumenteres, og utilsiktede endringer av praksis for eksempel ved utskifting av personer eller tap av kompetanse.

¹² Dette er tester/verktøy som Imal, Aski Raski og Logos. Man bruker også de gamle kartleggingsverktøyene til Udir (før de ble digitale).

9. Skolenes oppfølging av behov for tidlig innsats

Ifølge opplæringsloven skal skolen sørge for at elever som står i fare for å bli hengende etter i lesing, skriving eller regning, raskt få en egen og intensiv opplæring slik at eleven oppnår forventet progresjon. Når en utfordring er tilstrekkelig kartlagt er det viktig at skolen følger opp med nødvendige tiltak, enten lavterskel tiltak internt på skolen, eller mer omfattende tiltak i samarbeid med andre aktører. Vi har følgende revisjonskriterium:

Nome kommune skal sikre at skolene har rutiner for å følge opp behov for tidlig innsats.

9.1. Fakta om tiltak for å følge opp behov for tidlig innsats

På bakgrunn av intervjuer med ledelse og ansatte fremkommer det at både Lunde og Holla skole har rutiner i praksis og etablerte arbeidsmåter for å følge opp behov for tidlig innsats. På et mer lavterskel-nivå kan dette handle om å ha informasjon om, og dermed følge ekstra med på, enkeltelever som har en eller annen utfordring eller et behov for litt ekstra støtte. Et eksempel på dette kan være at man gir litt ekstra oppfølging innenfor visse faglige områder til enkeltelever som scorer lavt på kartleggingsprøver, eller som på annet vis har fått identifisert en eller annen utfordring, men hvor dette fortsatt foregår innenfor den normale undervisningssituasjonen. Der det er større behov for tiltak i tråd med tidlig innsats har skolene rutiner for å observere, vurdere og ta en sak videre, enten med interne ressurser (i første omgang) eller i samarbeid med andre tjenester.

Vi er ikke forelagt skriftlige rutiner når det gjelder oppfølging av behov for tidlig innsats på skolene. Gjennom intervjuer har vi fått beskrevet ulike arbeidsmetoder som fremstår som etablerte og kjente blant ledelse og personale. Samtidig er det vår erfaring at det generelle arbeidet med oppfølging av behov og evaluering av tiltak i veldig liten grad dokumenteres. Et unntak fra dette er noen situasjoner med særlig krav til skriftlighet, som for eksempel når det henvises videre til PPT.

Det varierer hva slags tiltak som iverksettes. Det begynner gjerne med noen tilpasninger som teamet på trinnet kommer frem til, basert på observasjoner og samtaler. Dette er gjerne tilpasset den enkelte situasjon. Vi fikk noen typiske eksempler på hvordan tidlig innsats-tiltak kan se ut:

- Én-til-én ekstraundervisning på områder hvor en elev har identifiserte utfordringer.

- Perioder med redusert læringstrykk og mer hyppige pauser (tiltak for sosiale utfordringer / atferd).
- Tilrettelegging innenfor ordinær undervisning. Dette kan være tilpasset undervisning ved at man for eksempel gir ulike oppgaver til ulike elever ut ifra deres faglige nivå.
- Tilpasset opplæring i etterkant av kartleggingsprøver, ved at elevene deles i grupper som jobber på ulike «stasjoner» etter nivå. Et slikt tiltak gjøres innenfor normal undervisning uten ekstra ressurser.
- Bruk av assistenter i undervisningen for å gi ekstra støtte til enkeltelever.
- Intensiv innsats rettet mot elever som henger litt bak på visse områder, ved at disse i perioder tas ut av vanlig undervisning og får et tilpasset opplegg, gjerne i mindre grupper, men det kan også være enkeltvis.

Lunde skole har en rutine hvor observasjoner (av mulige utfordringer) først tas opp i teamet på det aktuelle trinnet. Som oftest vil man på dette nivået forsøke ulike former for tiltak og tilrettelegging, som deretter følges opp med nye observasjoner. Ved behov løftes saken videre til tverrfaglig møte.

Holla skole opplyser at de bruker tiltak mer aktivt på mellomtrinnet enn blant de minste elevene, og at dette blant annet handler om at det er enklere å tilrettelegge med mer varierte undervisningsformer på mellomtrinnet enn på småskoletrinnet.

Holla skole opplever at samarbeidet med andre aktører, som PPT og helsesykepleier, fungerer bra. Skolens opplevelse er at de får gode tips og råd til ulike virkemidler som kan forsøkes, og som deretter kan evalueres og eventuelt justeres. Skolen samarbeider også med BUP og barnevern via konsultasjonsteam. En erfaring Holla skole har gjort seg er at tidlig innsats, for eksempel i form av mer intensiv innsats i en avgrenset periode, som regel er vellykket dersom det utelukkende handler om faglige utfordringer hos en elev. Når utfordringene er mer sammensatte og handler om sosiale forhold (for eksempel forhold i hjemmet, atferd, mm.), så er tidlig innsats-tiltak i mindre grad vellykket. Her ser man oftere at utfordringene kan vedvare og til og med utvikle seg videre, slik at eleven har behov for kontinuerlig oppfølging, inkludert på ungdomstrinnene.

9.2. Vurdering

Basert på den informasjonen vi har innhentet virker det som om det finnes etablert praksis i skolene når det gjelder å følge opp behov for tidlig innsats. Flere ulike tiltak er jevnlig i bruk, de tilpasses ut fra behov, og kan være både særskilte tiltak og tiltak som er innlemmet i den vanlige

undervisningen. Samtidig ser vi at det i liten grad finnes rutinebeskrivelser eller andre styrende dokumenter som dette arbeidet med tiltak og oppfølging kan støtte seg på.

10. Systematisk tverrfaglig samarbeid

Barnehagen og skolen er de primære institusjonene hvor barna tilbringer tiden sin og hvor eventuelle utfordringer kan kartlegges og følges opp. I Meld. St. 6 (2019- 2020) Tett på – tidlig innsats vektlegges tverrfaglig samarbeid for å bidra til at alle barn opplever et godt og inkluderende oppvekst-, leke- og læringsmiljø. Det vises til ulike tjenester både i og utenfor kommunen. For å nå målene om tidlig innsats og et inkluderende fellesskap må tjenestene samarbeide om å forebygge utfordringer og hjelpe hverandre med å identifisere barn med utfordringer. Det er viktig at kommunen sikrer et systematisk tverrfaglig samarbeid på området tidlig innsats, og vi har utledet følgende revisjonskriterium:

Nome kommune skal ha tiltak for å sikre et systematisk tverrfaglig samarbeid om tidlig innsats mellom skoler, barnehager, PPT, barnevern, helse og eventuelle andre aktører.

10.1. Fakta om kommunens tiltak for å sikre tverrfaglig samarbeid

Vi har spurt kommunen om møtepunkt og arenaer for tverrfaglig og tverretatlig samarbeid og koordinering.

Faste tverrfaglige møter mellom barnehage/skole, PPT, helse og barnevern

PPT, barnehagene og helsestasjonen har faste tverrfaglige møter. Der møter en kontaktperson fra PPT med pedagogiske ledere fra barnehagene, samt helsesykepleier fra helsestasjonen. Hver barnehage har sitt eget tverrfaglige møte med de andre aktørene. Ved behov er også barnevern med på disse møtene, og foreldre kan inviteres til å delta. Møtene foregår med intervaller på 6 uker i henhold til et fast årshjul. Individualsaker har prioritet, men det er også mer generelle tema som drøftes. Vi har fått tilsendt en skriftlig rutinebeskrivelse for de tverrfaglige møtene i form av et dokumentert årshjul som beskriver rammene for disse møtene og noen sentrale elementer rundt gjennomføring og prioritering av saker.

Kommunen har også tilsvarende faste tverrfaglige møter for skolene. Her møtes skole og skolehelsetjenesten, samt PPT og barnevern.

Kontaktmøter mellom barnehage og PPT

PPT har kontaktmøter med barnehagene, som da er møter mellom en kontaktperson fra PPT og barnehagene. Disse møtene har også et intervall på 5-6 uker. I disse møtene er det først og fremst

barnehagens behov som står i sentrum, og man drøfter både enkeltsaker og læringsmiljø mer generelt.

Helse med fast tilstedeværelse i skolene

Skolehelsetjenesten har en fast tilstedeværelse på begge de kommunale skolene. Her har skolehelsetjenesten et eget kontor som bemannes fast flere dager i uken (nøyaktige ukedager kan variere), men som oftest ikke full uke. Et viktig mål med denne tjenesten er at et bemannet kontor for «drop-in» skal senke terskelen for at barn og unge tar kontakt med skolehelsetjenesten. Skolehelsetjenesten erfarer at en lav terskel for kontakt er en viktig del av det å jobbe etter prinsippet om tidlig innsats. Videre skal dette være *én dør inn*, i den forstand at barn og særlig foresatte ikke selv skal måtte koordinere innsatsen fra flere ulike aktører.

PPT med fast tilstedeværelse på skolene

PPT har en ordning med fast tilstedeværelse én dag per uke på hver skole (unntatt Montessori-skolen, hvor de også har en tilstedeværelse, men da etter behov). Disse dagene brukes til både tverrfaglige møter med skolen, møter med foreldre og elevmøter. Slike møter kan resultere i en henvisning til PPT, eventuelt til andre aktører, men ofte vil man forsøke andre typer tiltak (tidlig innsats) først. På disse dagene kan det også gjennomføres observasjoner.

For PPT sin del handler disse dagene mye om det å «være til stede», noe som PPT opplever at har en verdi i seg selv, da en fast tilstedeværelse utover mer formelle og planlagte møter gir en lavere terskel for mer uformell kontakt. For eksempel er det et viktig poeng at det senker terskelen for at lærere tar kontakt for å drøfte en sak eller et tema.

Konsultasjonsteam

Konsultasjonsteam består av helsestasjon/skolehelsetjeneste, kommuneoverlege, PPT, BUP og barnevern. Formålet med kommunens konsultasjonsteam er å ha et lavterskeltilbud til foreldre, ungdom og barn. Målet er å hindre at utfordringer enten vedvarer eller utvikles/øker.

Konsultasjonsteamet gir råd og veiledning til andre fagpersoner i kommunen, gir råd om tiltak, bistår i planleggingen av tiltak, bidrar i henvisninger, og sikrer at de kommunale tjenestene ivaretar sitt ansvar for tilrettelegging, tilbud og oppfølging. Det er helsestasjon/skolehelsetjeneste som har koordineringsansvaret.

Tverrfaglig nærværsteam

Nærværsteamet består av PP-rådgiver, psykiatrisk sykepleier og fysioterapeut. Sammen gjennomfører de kartlegginger og tiltak rundt barna for å fremme skolenærvær. Foreldre kan kontakte nærsteamet når de opplever at barnet har vansker eller strev knyttet til deltakelse i skolehverdagen. Teamet samarbeider tett med skolen og skoleledelsen, og har nær dialog med foreldrene underveis i forløpet. Nærværsteamet ble etablert høsten 2022, og skolehelsetjenesten

er «eier» av tiltaket.

Lederteam barn og unge (LBU)

Kommunen har en arena som heter ledermøte barn og unge, LBU. Dette er det teamet, eller arenaen, med størst operativ myndighet på området tidlig innsats. Her deltar etatssjef for oppvekst, etatssjef for helse og omsorg, samfunnsutviklingsetaten, leder for helsetjenesten, avdelingsleder for kultur, fritid og folkehelse, barnevernsleder og leder for PPT. Andre aktører kan innkalles ved behov. LBU er en viktig del av kommunens tverrfaglige innsats innenfor tidlig innsats, men er samtidig først og fremst en del av kommunens overordnede styring på området, og er derfor nærmere omtalt i kapitlet om overordnet strategi. Vi har fått tilsendt en skriftlig prosedyre, eller rutinebeskrivelse, for LBU.

Potensielle utfordringer i kommunens tverrfaglige samarbeid

Gjennom de ulike intervjuene fikk vi høre noen erfaringer som kan peke på potensielle utfordringer i det tverrfaglige samarbeidet i kommunen.

Fra en av barnehagene fikk vi høre at det noen ganger kan ta lang tid før man får bistand fra PPT, og at PPT har lite tid til selvstendige observasjoner, og derfor (i for stor grad) bygger mye av vurderingene sine på observasjoner gjort av barnehagens ansatte. Barnehagen kunne ønske seg mer tid og bistand fra PPT, ikke bare i enkeltsaker, men også mer generelt innenfor for eksempel veiledning.

PPT opplyser at de er avhengig av god informasjon fra skolene for å kunne gjennomføre gode vurderinger og utredninger. For PPT er det derfor svært viktig at skolene har gode rutiner for å gi informasjon, og at det finnes gode rutiner og arenaer i kommunen for samarbeid mellom PPT og skole. PPT opplever dette samarbeidet som velfungerende nå for tiden, men understreker viktigheten av gode systemer og rutiner som kan fungere uavhengig av initiativ og oppfølging fra nøkkelpersoner.

PPT har ved flere tidligere anledninger erfart at det settes i gang utviklingsarbeid på skolene som de gjerne skulle ha deltatt i. PPT har da opplevd at de selv må ta initiativ ved å «pushe» litt på skolene for å bli invitert inn i slikt arbeid. Erfaringen til PPT er at dette generelt sett har blitt bedre

de senere årene, men at det fortsatt forekommer. Ett eksempel på dette i nyere tid er prosjektet «Bry deg!»¹³ hvor PPT opplyser at de gjerne skulle ha deltatt i arbeidsgruppene på skolene.

PPT hadde 25 fristbrudd per juni 2023, fordelt på Midt-Telemark og Nome¹⁴. Dette er saker hvor PPT har brukt mer enn 3 måneder på utredning. Dette medfører en risiko for at barn/elever ikke får nødvendig tilrettelegging eller ikke blir godt nok sett, forstått og inkludert. Samarbeidsmessig kan barnehager og skoler oppleve at det tar lang tid å få en sak utredet¹⁵.

PPT opplyser at de gjerne hadde ønsket en enda større oppmerksomhet på forebyggende arbeid og tidlig innsats, da slikt arbeid etter deres syn er viktig for å unngå at saker blir mer utfordrende på et senere tidspunkt. PPT ønsker å arbeide mer på systemnivå i skoler og barnehager enn det de gjør i dag, blant annet for å jobbe mer helhetlig med læringsmiljø. Ifølge PPT ville det imidlertid vært nødvendig med økt bemanning for å kunne få til en slik ressursbruk.

Helsetjenesten opplever at samarbeidet mellom skolehelsetjenesten og skolene ikke fungerer bra nok når det gjelder generelt helsefremmende arbeid og arbeid med psykososialt miljø. Her ønsker skolehelsetjenesten å spille en større rolle, og de opplever at skolene ikke «bruker dem nok». Helsetjenesten ønsker at skolene skal se på dem ikke kun som en individrettet tjeneste, men også som en tjeneste som jobber helsefremmende på systemnivå. Det er ikke etablert noe formelt og systematisk samarbeid mellom skoler og helsetjeneste når det gjelder arbeid med psykososialt miljø på systemnivå.

I den ene barnehagen ble det påpekt at de opplever at terskelen for å få bistand fra barnevernet er høyere enn før, og at det er en forventning om at barnehagen i større grad skal løse flere problemer på egenhånd.

Barnevernet ga uttrykk for at de opplever at resten av aktørene i kommunen i for stor grad har en «hands off»-tilnærming etter en sak meldes til barnevernet. Inntrykket er at de andre da tenker at barnevernet nå skal ta tak i saken og ordne opp på egenhånd, mens barnevernet kunne ønsket at andre tjenester var mer involvert også etter en sak blir meldt.

¹³ Bry deg! er et utviklingsprosjekt fra UiS (Universitetet i Stavanger) som skal styrke skolenes arbeid med skolemiljø, og et viktig mål for prosjektet er å ivareta prinsippet om tidlig innsats med et særlig fokus på de yngste barna:

<https://www.uis.no/nb/laringsmiljosenteret/bry-deg>

¹⁴ Oppgitt i intervju med leder for PPT.

¹⁵ Informasjon fra intervjuer med ansatte i barnehager og skoler.

Dokumentasjon og skriftlige rutiner

Flere av de tverrfaglige arenaene er dokumentert gjennom skriftlige prosedyre/rutinebeskrivelser. Tverrfaglige møter og LBU, som nevnt over, har slik dokumentasjon. Det er også skriftlige rutiner for en SLT-koordineringsgruppe og ressursgruppe for forebyggende arbeid barn og unge.

Som beskrevet over har man et nærværsteam som skal handle raskt ved bekymringsfullt fravær og som innebærer tverrfaglig samarbeid i kommunen. Dette nærværsteamet og deres rolle er ikke beskrevet i dokumentet «Felles rutiner ved elevfravær i grunnskolen i Nome kommune», som er revidert senest i 2019. Ifølge denne rutinebeskrivelsen innkalles foresatte til et møte ved bekymringsfullt fravær og det fremgår av dokumentet at «andre instanser kan kobles på» slike møter.

10.2. Vurdering

Vi mener at Nome kommune har tiltak for å ivareta et tverrfaglig samarbeid knyttet til tidlig innsats. Det er etablerte og operative arenaer for samarbeid både på ledernivå og på mer operativt nivå, hvor arenaene brukes både til generell diskusjon og rådgivning og til samarbeid rundt konkrete utfordringer og saker.

Det tverrfaglige samarbeidet er i noen grad dokumentert. Dokumentasjonen fremstår imidlertid som noe utdatert og ikke helt i tråd med det som er den etablerte praksisen. For eksempel er det deler av innholdet i prosedyren for LBU som ikke virker å være i tråd med denne gruppens faktiske funksjon nå. Et annet eksempel er at nærværsteamet ikke er nevnt i rutinebeskrivelsen for bekymringsfullt fravær i grunnskolen.

11. Konklusjoner og anbefalinger

11.1. Konklusjon

I hvilken grad har Nome kommune rutiner og tiltak for å sikre tidlig innsats i barnehage og skole?

Nome kommune har flere etablerte tiltak, både på kommunenivå, i de enkelte barnehager og skoler, i samarbeidet med andre aktører innen oppvekst (barnevern, PPT, helse) som til sammen innebærer en bred tilnærming til tidlig innsats i kommunen.

Det er etablerte tverrfaglig samarbeid mellom relevante aktører, som barnehager, skoler, helsetjeneste, PPT og barnevern. Det er etablerte rutiner for å identifisere og følge opp utfordringer i barnehagene og skolene, og for å samarbeide ved overgang mellom barnehage og skole. Ulike kartleggingsverktøy er i bruk i skolen.

Det finnes noe skriftlig dokumentasjon og noen skriftliggjorte rutiner knyttet til tidlig innsats, for eksempel årshjul for viktige kartleggingsaktiviteter (kartleggingsprøver fra Udir, nasjonale prøver og andre verktøy). Hovedinntrykket er imidlertid at det konkrete arbeidet med tidlig innsats i liten grad er basert på skriftlige kilder, som rutinebeskrivelser eller andre styrende dokumenter.

Det er lite omtale av tidlig innsats i kommunens kvalitetssystem for skolen, til tross for at kommunen har en høy andel barn med spesialpedagogiske tiltak. En høy andel spesialpedagogiske tiltak kan være en indikasjon på at kommunen har noe å hente på å styrke arbeidet med tidlig innsats. Det følger av opplæringsloven og kommunens kvalitetssystem at kommunen skal utarbeide en årlig tilstandsrapport (kvalitetsmeldinger) for skolen og at disse rapportene skal behandles i kommunestyret. Kommunen har dokumentert at kvalitetsmeldinger utarbeides årlig og at disse følges opp videre. I forrige valgperiode var oppfølgingen delegert til oppvekstutvalget, men dette er nå endret slik at oppfølgingen av meldingene gjøres av kommunestyret.

Vi finner flere arenaer for samhandling og tverrfaglig arbeid i kommunen, fra faste møtepunkt mellom skoler, barnehager og andre aktører, til ledermøter på oppvekstfeltet. Dette er i noen grad basert på skriftlige rutiner og dokumentert mandat, men ikke i alle tilfeller. Omtale av tverrfaglige arenaer på ledernivå er ikke oppdatert, og rutinene for møter og tverrfaglig arbeid er ikke fullt ut fulgt de senere årene.

11.2. Anbefalinger

Vi anbefaler kommunen å:

- fullføre arbeidet med ny oppvekstplan og oppdatere kvalitetssystemet, slik at mål, tiltak og rutiner for å ivareta arbeidet med tidlig innsats er i tråd med ønsket praksis.
- vurdere om det er behov for å styrke arbeidet med tidlig innsats på kommunenivå.

Litteratur og kildereferanser

Lover og forskrifter

Lov 22. juni 2018 nr. 83 om kommuner og fylkeskommuner (kommuneloven).

Forskrift 17. juni 2019 nr. 904 om kontrollutvalg og revisjon.

Lov 17. juni 2005 nr. 64 om barnehager (barnehageloven).

Lov 17. juli 1998 nr. 61 om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (opplæringslova).

Offentlige dokument

Kommunal- og moderniseringsdepartementet (2021). Veileder om kommunelovens internkontrollbestemmelser.

KS (2020) Orden i eget hus. Kommunedirektørens internkontroll.

Meld. St. 16 (2006-2007) ... og ingen sto igjen. Tidlig innsats for livslang læring.

Tett på – tidlig innsats og inkluderende fellesskap i barnehage, skole og SFO.

Kommunens dokumenter

Felles rutiner for elevfravær i Nome kommune.

Fravær i kroppsøving – samarbeidsrutine.

Lederteam barn og unge – prosedyre.

Ressursgruppe forebyggende arbeid barn og unge.

Tverrfaglig møte barnehage-skole – prosedyre

Kartleggingsamtale ved bekymringsfullt elevfravær.

Kvalitetsvurderingssystem av grunnskolene i Nome kommune

Kvalitetsmeldinger for grunnskolen (siste 4 skoleår, fra 2021-22 og bakover)

Nome kommune: Konsultasjonsteam (prosedyre).

Samarbeid mellom barnehagene og helsestasjonene 0-5 år: Retningslinje for samarbeid.

Nærværsteam: Flytskjema for oppfølging, skjema for henvendelser barnehage/skole.

Vedlegg

Vedlegg 1: Kommunedirektørens uttalelse

Vestfold Og Telemark Revisjon Iks
Postboks 311
3701 SKIEN

Dato: 22.11.2023

Unntatt offentlighet OL§5

Vår ref: 23/2409-5

Att:
Lars Pedersen

Saksbehandler:
Rune Engehult,
95980059
ruen0108@nome.kommune.no

Uttale til forvaltningsrevisjonsrapport om tidlig innsats

Jeg viser til utkast til forvaltningsrevisjonsrapport om informasjonssikkerhet og personvern.

I henhold til § 14 i forskrift om kontrollutvalg og revisjon legger jeg med dette fram min uttale til rapporten.

Etter min vurdering gir rapporten et godt bilde av kommunens arbeid med tidlig innsats. Rapporten er nyttig i vårt løpende forbedringsarbeid.

I rapporten blir det anbefalt at kommunen ferdigstiller oppvekstplanen. Planen har vært til politisk førstegangsbehandling og har nå vært på høring. Høringsfristen var 14.11.2023. Jeg vil legge oppvekstplanen fram for politisk behandling rett etter nyttår. Det innebærer at kommunestyret får oppvekstplanen til sluttbehandling samtidig med at forvaltningsrevisjonsrapporten legges fram for dem. Anbefalingen kan derfor virke unødvendig.

Anbefalingene om å oppdatere kvalitetssystemet og vurdere styrking av arbeidet med tidlig innsats på kommunenivå er gode råd som jeg tar til etterretning og vil følge opp.

Med hilsen

Rune Engehult
kommunedirektør

Dokumentet er elektronisk godkjent og har derfor ingen signatur

Vedlegg 2: Revisjonskriterier

I dette kapittelet presenteres problemstillingen for forvaltningsrevisjonen innledningsvis, deretter følger en gjennomgang av sentrale elementer som danner utgangspunkt for revisjonskriteriene.

Problemstilling:

I hvilken grad har Nome kommune rutiner og tiltak for å sikre tidlig innsats i barnehage og skole?

Her vil se på kommunens arbeid med tidlig innsats både innenfor skole og barnehage, samt det tverrfaglige samarbeidet med andre aktører innenfor oppvekstfeltet. Dette gjelder først og fremst samarbeid mellom barnehage/skole og helse, PPT og barnevern. Innenfor skole vil vi se på rutiner og tiltak for tilpasset undervisning og andre aspekter ved tidlig innsats. Vi vil også se på hvordan spesialpedagogisk hjelp i barnehagene og spesialundervisning i skolen henger sammen med arbeidet med tidlig innsats.

Tidlig innsats – bakgrunn og innhold

Tidlig innsats er en strategi som kort sagt går ut på at barnehager og skoler, gjerne i samarbeid med andre relevante aktører, skal arbeide for å forebygge utfordringer og sette inn tiltak umiddelbart når utfordringer avdekkes. Slike tiltak kan enten iverksettes innenfor det ordinære pedagogiske tilbudet, eller det kan gjøres i form av særskilte tiltak. Tidlig innsats omfatter barn og elever i alle aldre, og kan referere til tiltak som settes inn når utfordringer avdekkes i barnehage og gjennom hele skoleløpet. I denne forvaltningsrevisjonen skal vi imidlertid rette oppmerksomheten mot de minste barna og elevene – altså barnehager og de første trinnene i grunnskolen.

I St.meld. nr. 16 (2006-2007) ... og ingen sto igjen. *Tidlig innsats for livslang læring*»

(Kunnskapsdepartementet, 2006) introduserte Kunnskapsdepartementet *tidlig innsats* som en strategi for å øke kvaliteten i barnehager og skoler. Bakgrunnen for dette var forskning som viste at det norske utdanningssystemet i for stor grad var preget av en «vente og se»-holdning, altså en feilaktig tro på at problemer som oppstår vil løse seg selv over tid (Hannås, 2014). Den nye strategien om tidlig innsats skulle snu denne praksisen ved at nødvendige tiltak skulle settes inn tidlig i utdanningsløpet og når utfordringer blir oppdaget. Tidlig innsats har nå utviklet seg til å bli et bærende prinsipp, en sentral strategi og et virkemiddel i arbeidet med å sikre barn og unge gode utviklingsmuligheter og opplæringstilbud.

NOU 2019:3 *Nye sjanser – bedre læring* ble levert til Kunnskapsdepartementet i februar 2019. Om hva som ligger i begrepet tidlig innsats står det følgende: «Tidlig innsats er ikke et veldefinert begrep og omfatter en rekke ulike tiltak med mål om å øke læring og forebygge skjev utvikling hos barn og unge. Tidlig innsats legger vekt på at tidlig læring legger grunnlaget for senere læring.» Statped¹⁶ skriver at tidlig innsats «handler om å gi hjelp så tidlig som mulig i et menneskes liv, enten vanskene oppstår i førskolealder eller senere». Det er viktig å fange opp de barna som trenger noe ekstra så tidlig som mulig. Tidlig innsats handler om å forebygge både sosiale vansker og lærevansker, og senere utfordringer som frafall.

Utdanningsdirektoratet skriver at «et grunnleggende problem i skole-Norge er at læringsutfordringer som oppstår tidlig, i for stor grad får utvikle og forsterke seg over tid. For elever på 1. til 4. årstrinn som står i fare for å bli hengende etter, er det derfor viktig å forsterke den tidlige innsatsen». Ferdigheter i lesing, skriving og regning er viktige for den fremtidige læringen og mestringen til eleven. Dersom det ikke blir satt i verk tiltak tidlig i opplæringsløpet, blir forskjellene i læringsutbytte mellom elevene forsterket og større utover i opplæringsløpet (Utdanningsdirektoratet, 2018)¹⁷.

Internkontroll i kommunen

Kommunal- og moderniseringsdepartementet har utarbeidet en veileder til kommunenes internkontroll etter kommunelovens § 25-1. I veilederen står det at kommuneloven § 25-1 gir kommunene en plikt til å ha internkontroll, og oppstiller nærmere krav til internkontrollen. Internkontrollbestemmelsen angir det som kreves som et minimum av internkontroll etter loven, og oppstiller dermed minstekrav til kommunens internkontroll. Internkontrollbestemmelsen gir ikke en uttømmende regulering av all internkontroll som faktisk gjøres i kommunen. Internkontrollarbeid vil i praksis ofte inneholde flere elementer enn de minstekravene som følger av loven.

Kommuneloven § 25-1 første ledd sier videre at kommunen skal ha internkontroll for å sikre at lover og forskrifter følges. Bestemmelsen slår fast hva som er målet med internkontrollen etter kommuneloven, som er å sikre regeletterlevelse. Kommunen kan også selv fastsette andre mål med internkontrollen, for eksempel at internkontrollen også skal sikre etterlevelse av andre

¹⁶ Statped er et direktorat under Kunnskapsdepartementet. De er en statlig støttetjeneste for kommuner og fylker innenfor barnehage og grunnsopplæring.

¹⁷ <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/tilpasset-opplaring/intensiv-opplaring/1/>

vedtak som ikke kun gjelder oppfølging av krav i lover og forskrifter, en effektiv og målrettet drift, læring i organisasjonen m.m.

Tidlig innsats i bred forstand kan innebære aktiviteter som ligger under ulike lovområder. Når det gjelder opplæring spesifikt er et sentralt element i tidlig innsats, nemlig intensiv opplæring i småskoletrinnet for elever som står i fare for å bli hengende etter i den faglige utviklingen, regulert i opplæringslovens § 1-4.

Tidlig innsats i barnehager

Grunnlaget for utvikling og læring blir lagt i barnas første leveår. Et godt fundament i disse årene øker sannsynligheten for en god utvikling senere. Det er tilbudet i barnehagen og de første årene i grunnskolen som legger grunnlaget for hvordan barna vil lykkes videre i både utdanning og arbeid (Kunnskapsdepartementet, 2019). Derfor er det viktig at alle barn får et godt tilpasset pedagogisk tilbud tidlig i livet. Når det oppstår nye behov underveis, skal barn og elever raskt få hjelp og tilrettelegging for å unngå at utfordringer vokser seg større. Det er viktig for at den enkelte skal oppleve seg som en verdifull del av fellesskapet og ha muligheter til utvikling og læring.

I Meld. St. 6 (2019-2020) Tett på – tidlig innsats og inkluderende fellesskap i barnehage, skole og SFO, beskrives tidlig innsats som et godt pedagogisk tilbud fra tidlig småbarnsalder. Det handler om at både barnehager og skoler arbeider for å forebygge utfordringer, og at tiltak settes inn umiddelbart når utfordringer avdekkes. Slike tiltak kan enten være tilrettelegging innenfor den ordinære undervisningen eller særskilte tiltak, eller en kombinasjon av de to.

I stortingsmeldingen anslår Kunnskapsdepartementet at det til enhver tid er 15-25 prosent av barn og unge som trenger særskilt tilrettelegging. Behov for tilrettelegging er dermed ganske vanlig. Det framgår av stortingsmeldingen at barnehagene, skolene og SFO må ha fleksible løsninger og nok ressurser til å kunne tilpasse tilbudet slik at alle blir ivaretatt. Barn og elever skal oppleve et helhetlig tilbud der de spesialpedagogiske tiltakene henger godt sammen med det ordinære tilbudet.

Barnehageloven § 2 beskriver barnehagens innhold. Barnehagen skal være en pedagogisk virksomhet hvor barn får mulighet til lek, livsutfoldelse og meningsfylte aktiviteter. Barnehagen skal ta hensyn til barnets alder, funksjonsnivå, kjønn, sosiale, etniske og kulturelle bakgrunn. Videre skal barnehagen ha en helsefremmende og forebyggende funksjon og den skal bidra til å utjevne sosiale forskjeller.

I rammeplanen for barnehagen (Utdanningsdirektoratet, 2017) står det at barnehagens innhold skal være allsidig, variert og tilpasset enkeltbarnet og barnegruppen. Barnehagen skal tilrettelegge

for medvirkning på måter som er tilpasset barnas alder, erfaringer og individuelle forutsetninger, og barnehagen skal følge opp og vurdere barnas utvikling.

Lærernormen og lærertetthet

Våren 2017 anmodet Stortinget regjeringen om å innføre en norm for lærertetthet. Normen ble vedtatt tidlig i 2018, og innført fra og med skoleåret 2018/19 i offentlige grunnskoler. Hensikten med normen var ifølge Kunnskapsdepartementet at «elevane gjennom auka lærartettleik oppnår betre grunnleggjande og faglege dugleikar, opplever inkludering og eit godt læringsmiljø, og at fleire gjennomfører vidaregåande opplæring.» (Prop. 1. S, 2018–2019).

I utgangspunktet innebar normen at lærertettheten, målt som gruppestørrelse 2, ikke skulle være høyere enn 16 elever per lærer i ordinær undervisning på 1.– 4. trinn og 21 elever per lærer på 5.– 10. trinn.

I 2019 ble normkravet skjerpet, slik at antall elever per lærer i ordinær undervisning nå ikke skal overskride 15 på småskoletrinnet og 20 på mellom- og ungdomsskoletrinnet.

I en NIFU-rapport fra 2022 (Pedersen et. al.) beskrives det hvordan denne prioriteringen av lærerressurser til er forankret i Kunnskapsdepartementets satsing på tidlig innsats (Innst. 16, 2006–2007) samt endring i opplæringsloven vedrørende intensiv opplæring (Prop. 52 L, 2017–2018). Formålet er å kunne avdekke elevenes behov og iverksette tiltak på et tidlig tidspunkt for å forebygge en skjevutvikling og dermed redusere behov for spesialundervisning på et senere tidspunkt i skoleløpet.

Skolene plikter å sørge for tilstrekkelige lærerressurser slik at intensiv opplæring kan gjennomføres for elever som står i fare for å henge etter. Skolene og lærerne står imidlertid fritt til å organisere intensiv opplæring slik de mener er best ut ifra pedagogiske vurderinger, elevenes ønsker og på en måte som tilrettelegger for at elevene inkluderes i et læringsmiljø.

Tidlig innsats i skolen

Tidlig innsats for elever på 1. til 4. trinn er regulert i opplæringsloven § 1-4: Skolen skal sørge for at elever som står i fare for å bli hengende etter i lesing, skriving eller regning, raskt få en egen og intensiv opplæring slik at eleven oppnår forventet progresjon. Denne intensive opplæringen kan i en kort periode gis som eneundervisning dersom hensynet til elevens beste taler for en slik løsning. Slik tidlig innsats etter opplæringsloven er ment å hindre at det oppstår en ytterligere ulikhet i elevenes progresjon, som vil være mer utfordrende å rette opp i senere i skoleløpet. I St. meld. nr. 18 (2010-2011) Læring og fellesskap, beskrives tilpasset opplæring som tiltak knyttet til organiseringen av opplæringen og variasjon i arbeidsmåter. Det understrekes at tilpasset opplæring er et generelt prinsipp som skal omfatte hele skolen, og videre står det at «en lite

tilpasset ordinær opplæring gir et større behov for spesialundervisning». Her kommer det altså klart frem at et av målene med økt oppmerksomhet rundt tilpasset opplæring, som er en del av det bredere prinsippet om tidlig innsats, er at behovet for spesialundervisning skal reduseres. Opplæringsloven § 1-3 omhandler tilpasset opplæring. Tilpasset opplæring innebærer at opplæringen skal tilpasses elevenes evner og forutsetninger. I forarbeidene til opplæringsloven går det frem at tilpasset opplæring er et grunnleggende prinsipp for all opplæring (Ot.prp. nr 36, 1996-97). Utdanningsdirektoratet¹⁸ beskriver hvordan tilpasset opplæring betyr å tilrettelegge med varierte vurderingsformer, læringsressurser, arenaer og aktiviteter, slik at alle får et tilfredsstillende utbytte av opplæringen. Tilpasset opplæring skal i størst mulig grad skje gjennom variasjon og tilpasninger innenfor fellesskapet. Tilpasset opplæring og tidlig innsats henger sammen, da tidlig innsats handler om å sette inn tiltak og tilpasse opplæringen med en gang en elev har behov for tilrettelegging.

I grunnskolen gjennomføres det kartleggingsprøver. Kartleggingsprøvene er ment å hjelpe skolen og lærerne med å identifisere de elevene som har behov for ekstra hjelp i løpet av de første skoleårene¹⁹. Det er viktig å se eventuelle behov for ekstra oppfølging tidlig, slik at elevene kan få den tilretteleggingen de har krav på. Kartleggingsprøvene er dermed et viktig verktøy for å ivareta både opplæringsloven § 1-4 og § 1-3. I rammeverket for kartleggingsprøver på 1. til 4. trinn fremgår det at skolene må følge opp resultatene og handle med utgangspunkt i elever som skårer under det som regnes som forventet progresjon.

Overgang fra barnehage til skole

Overgangen fra barnehage til skole er en kritisk fase hvor det er viktig med godt samarbeid mellom de ulike aktørene. Både barnehageloven § 2a og opplæringsloven § 13-5 slår fast at barnehagen og skolen har en plikt til å samarbeide rundt denne overgangen. Skoleeier har hovedansvaret for samarbeidet om dette, og skal utarbeide en plan for overgangen. Samarbeidet skal gi barna mulighet til å bli kjent med skolen og få en trygg og god overgang, forberede skolen på å ta imot barna, og barnehagen skal gi skolen informasjon om barna og om barn med særskilte utfordringer.

I rammeplanen for barnehagen (Utdanningsdirektoratet, 2017) står det at barnehagen, i samarbeid med foreldre og skolen, skal legge til rette for at barna får en trygg og god overgang fra barnehage til skole. Barnehagen og skolen bør utveksle kunnskap og informasjon for å samarbeide

¹⁸ <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/tilpasset-opplaring/>

¹⁹ <https://www.udir.no/eksamen-og-prover/prover/kartlegging-gs/>

om tilbudet til de eldste barna i barnehagen og deres overgang til, og oppstart i, skolen. Barnehagen må ha samtykke fra barnets foreldre for å utlevere opplysninger om barnet til skolen, jf. barnehageloven § 2a.

Tverrfaglig samarbeid om tidlig innsats

I tillegg til barnehager og skoler er det flere andre aktører i kommunene som har en rolle i arbeidet rundt tidlig innsats. I Meld. St. 6 (2019- 2020) Tett på – tidlig innsats vektlegges tverrfaglig samarbeid for å bidra til at alle barn opplever et godt og inkluderende oppvekst-, leke- og læringsmiljø. Det vises til ulike tjenester både i og utenfor kommunen. For å nå målene om tidlig innsats og et inkluderende fellesskap må tjenestene samarbeide om å forebygge utfordringer og hjelpe hverandre med å identifisere barn med utfordringer. Da er det nødvendig at tjenestene, og de ulike profesjonene innad i den enkelte skole og barnehage, samarbeider før det er behov for å utrede vedtak om hjelpetiltak for enkeltbarn. Samarbeid er også viktig i forbindelse med overgangen fra barnehage til skole.

Barnevernreformen trådte i kraft 01.01.2022. Ett av målene med barnevernreformen er at kommunene skal styrke arbeidet med tidlig innsats og forebygging i hele oppvekstsektoren. Tidlig innsats, med tiltak som er godt tilpasset barnas og familiens behov, er en investering i innbyggernes velferd. Det kan også spare kommunen for mer inngripende og kostbare tiltak senere. Samlet sett er barnevernsreformen en oppvekstreform, hvor kommunene tilrettelegger for tverrfaglig samhandling mellom ulike kommunale tjenester og nivåer.

I forskrift om kommunenes helsefremmende og forebyggende arbeid i helsestasjons- og skolehelsetjenesten § 6 står det listet opp flere krav til innholdet i skolehelsetjenesten. Ett av kravene er at skolehelsetjenesten samarbeider med skolen om tiltak som fremmer godt psykososialt og fysisk lærings- og arbeidsmiljø. Helsedirektoratet sin nasjonale faglige retningslinje²⁰ for helsestasjon og skolehelsetjeneste slår fast at skolehelsetjenesten bør ha et samarbeid med skolen for å bidra til at elevene får et godt fysisk og psykososialt miljø. Skolehelsetjenesten bør delta i skolens arbeid med å planlegge tiltak både på universelt nivå, på gruppenivå, og på individnivå.

PP-tjenesten, eller PPT, skal hjelpe skoler og barnehager med å legge til rette for barn og elever med behov for særskilt tilrettelegging, jf. opplæringsloven § 5-6. Hensikten er at de får et inkluderende, likeverdig og tilpasset pedagogisk tilbud. PP-tjenesten skal blant annet hjelpe skoler

²⁰ <https://www.helsedirektoratet.no/retningslinjer/helsestasjons-og-skolehelsetjenesten>

og barnehager med kompetanse- og organisasjonsutvikling, slik at de lykkes med å tilrettelegge for barn og elever (Utdanningsdirektoratet, 2017)²¹.

Utdanningsdirektoratet skriver også at PP-tjenesten skal samarbeide med skolene og barnehagene om tidlig innsats og forebygging, samt gi generell støtte til god faglig og sosial utvikling for barn og elever. Slikt arbeid kan foregå på hele skolen eller i hele barnehagen, eller det kan være rettet mer mot avdelinger, trinn eller klasser. PP-tjenesten sitt arbeid med kompetanse- og organisasjonsutvikling i skoler og barnehager kan være organisert som et tverrfaglig eller tverrsektorielt samarbeid. Eksempler på PP-tjenestens sine oppgaver i denne sammenhengen kan være å bistå i tverrfaglige team, bistå innenfor tidlig innsatsteam, styrke barnehagenes og skolenes kompetanse, samt styrke barnehagenes og skolenes organisasjon, herunder bruk av kartleggingsverktøy.

Revisjonskriterier

På dette grunnlaget har vi utformet følgende revisjonskriterier:

Nome kommune skal ha

- tiltak for å sikre arbeidet med tidlig innsats på kommunenivå
- pedagogisk bemanning i samsvar med gjeldende krav
- tiltak for å sikre at man identifiserer og følger opp behov for tidlig innsats i barnehagene
- tiltak for å sikre at barnehagene og skolene samarbeider om tidlig innsats ved overgangen mellom barnehage og skole
- tiltak for å sikre at skolene kan kartlegge behov for tidlig innsats på et tidligst mulig tidspunkt
- tiltak for å sikre at skolene har rutiner for å følge opp behov for tidlig innsats
- tiltak for å sikre et systematisk tverrfaglig samarbeid om tidlig innsats mellom skoler, barnehager, PPT, barnevern, helse og eventuelle andre aktører

²¹ <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/spesialpedagogikk/pp-tjenesten/>

Vedlegg 3: Metode og kvalitetssikring

Forvaltningsrevisjonen startet opp ved oppstartsbrev datert 25.04.2023. Oppstartsmøte ble holdt 12.05.2023 med kommunedirektør og kommunalsjef for oppvekst til stede. I møtet presenterte vi prosjektplanen inkl. problemstillinger og plan for gjennomføring.

Forvaltningsrevisjoner skal gjennomføres på en måte som sikrer at informasjonen i rapporten er relevant og pålitelig. At dataene er relevante (gyldige/valide) innebærer at de beskriver de forholdene som problemstillingene omhandler. Pålitelighet (reliabilitet) handler om at innsamling av data skal skje så nøyaktig som mulig og at det ikke har skjedd systematiske feil underveis.

Vi vil nedenfor redegjøre for datagrunnlaget vårt og hvilke metoder vi har brukt for å svare på problemstillingene. Vi vil også beskrive hvilke tiltak som er brukt for å sikre dataenes relevans og pålitelighet.

Datainnsamling og rapportskrivning har foregått i perioden mellom oppstartsmøtet den 12.05.2023 og ut september samme år, samt noen oppfølgingsspørsmål og ettersendelse av ekstra dokumentasjon i oktober.

Vi har fått tilsendt flere dokumenter av kommunen. Mesteparten er tilsendt fra kommunen sentralt v/ kommunalsjef for oppvekst og noe dokumentasjon er oversendt etter dialog med andre virksomheter, som barnehagene og skolene. Denne dokumentasjonen er i hovedsak deltakerlister for ulike typer møter/arenaer, noen prosedyrer og rutinebeskrivelser (som for ledermøte barn og unge), kvalitetsmeldinger for grunnskolen, årshjul for viktige aktiviteter i kommunen og skolen, mm. Vi har også fått tilsendt referater fra ulike ledermøter.

I tillegg til gjennomgang av denne dokumentasjonen har vi gjennomført intervjuer med administrasjonen og sentrale virksomheter på oppvekstområdet. Intervjuobjektene har vært ledere, som rektorer eller ledere for ulike virksomheter (eksempelvis helse, PPT, barnevern), men også ansatte. For eksempel har kontaktlærere og spesped-koordinatorer deltatt i skoleintervjuene. Informasjon fra disse intervjuene danner et viktig informasjonsgrunnlag for det bildet vi har dannet oss av hvordan arbeidet med tidlig innsats i kommunen er organisert og gjennomført. Det er gjort referater fra intervjuene og disse er verifisert hos intervjudeltakerne.

Rapporten er sendt kommunedirektøren til uttalelse, jf. forskrift om kontrollutvalg og revisjon § 14. Uttalelsen ligger i vedlegg 1.

Personopplysninger

I forbindelse med denne forvaltningsrevisjonen har vi behandlet personopplysninger som navn og epostadresse til ansatte i kommunen.

Vårt rettslige grunnlag for å behandle personopplysninger er kommuneloven § 24-2 fjerde ledd.

Vi behandler personopplysninger slik det er beskrevet i vår personvernerklæring.

Personvernerklæringen er tilgjengelig på vår nettside vtrevisjon.no.

God kommunal revisjonsskikk - kvalitetssikring

Forvaltningsrevisjon skal gjennomføres, dokumenteres, kvalitetssikres og rapporteres i samsvar med kommuneloven og god kommunal revisjonsskikk.²²

Kvalitetssikringen skal sikre at undersøkelsen og rapporten har nødvendig faglig og metodisk kvalitet. Videre skal det sikres at det er konsistens mellom bestilling, problemstillinger, revisjonskriterier, data, vurderinger og konklusjoner.

Vestfold og Telemark revisjon IKS har et system for kvalitetskontroll som er i samsvar med den internasjonale standarden for kvalitetskontroll.²³ Denne forvaltningsrevisjonen er kvalitetssikret i samsvar med vårt kvalitetskontrollsystem og i samsvar med kravene i RSK 001.

²² God kommunal revisjonsskikk i forvaltningsrevisjon og eierskapskontroll kommer til uttrykk først og fremst i RSK 001 Standard for forvaltningsrevisjon og RSK 002 Standard for eierskapskontroll. Gjeldende standarder er fastsatt av Norges Kommunerevisorforbunds styre høsten 2020. Standarden bygger på norsk regelverk og internasjonale prinsipper og standarder, fastsett av International Organization of Supreme Audit Institutions (INTOSAI) og Institute of Internal Auditors (IIA).

²³ ISQM 1 og 2 er internasjonale standarder for kvalitetsstyring og oppdragskontroll for revisjonsforetak som utfører revisjon eller forenklet revisorkontroll av regnskaper, eller andre attestasjonsoppdrag eller beslektede tjenester (Gjelder fra 15.12.2022)

På vakt for felleskapets verdier

Rapporten er utarbeidet av
Vestfold og Telemark revisjon IKS

Har du spørsmål til rapporten?

Ta kontakt med oss:

Telefon: 33 07 13 00

E-post: post@vtrevisjon.no

www.vtrevisjon.no

23: 3816 404